

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА МАШИНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ**

ДЕЛІНІ МАРИНА МИКОЛАЇВНА

УДК 334.72: 316.334.23 (477)

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУЦІЙНИХ ЗАСАД ФОРМУВАННЯ
МЕХАНІЗМУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ПІДПРИЄМНИЦТВА В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Краматорськ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова Міністерства освіти і науки України (м. Київ)

Науковий консультант доктор економічних наук, професор
Батченко Людмила Вікторівна,
Київський національний університет культури
і мистецтв Міністерства культури України,
професор кафедри готельно-ресторанного бізнесу

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, доцент **Ляшок Ярослав Олександрович**, ДВНЗ
«Донецький національний технічний університет» Міністерства освіти і науки
України (м. Покровськ), ректор;

доктор економічних наук, доцент, старший науковий співробітник **Мельникова
Марина Віталіївна**, Інститут економіко-правових досліджень НАН України,
провідний науковий співробітник відділу економіко-правових проблем
містознавства;

доктор економічних наук, професор **Смерічевська Світлана Василівна**,
Національний авіаційний університет Міністерства освіти і науки України,
професор кафедри логістики.

Захист дисертації відбудеться 3 липня 2018 року о 10⁰⁰ на засіданні спеціалізо-
ваної вченої ради Д 12.105.03 у Донбаській державній машинобудівній академії
Міністерства освіти і науки України за адресою : 84313, м. Краматорськ,
вул. Академічна, 72, ауд. 1319.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Донбаської державної
машинобудівної академії Міністерства освіти і науки України за адресою : 84313,
м. Краматорськ, вул. Академічна, 72.

Автореферат розісланий 1 червня 2018 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради Д 12.105.03,
кандидат економічних наук, доцент

С. О. Пипко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Соціально відповідальна економічна поведінка суб'єктів підприємницького сектору в сучасних моделях сполучення зусиль держави і підприємництва у забезпеченні сталого розвитку національної економіки отримує все більшого поширення в світі. Світові економічні процеси розвиваються в умовах поглиблення вже існуючих взаємозв'язків та становлення новітніх форм та інструментів ведення соціально відповідального бізнесу з метою досягнення добробуту у суспільстві. Добровільне прийняття на себе соціальної відповідальності суб'єктами підприємницького сектору перетворюється на додаткове джерело зростання їх конкурентоспроможності, фінансово-економічних результатів підприємницької діяльності, а на рівні національної економіки обумовлює підвищення обсягів податкових надходжень, зменшення бюджетного навантаження при реалізації програм соціально-економічного розвитку країни і регіонів, зростання індексу людського розвитку, підвищення доходів населення.

Формування в Україні дієвого механізму прийняття на себе підприємницьким сектором соціальної й економічної відповідальності перед суспільством вимагає створення відповідного інституційного базису (включаючи як формальні, так і неформальні соціальні інститути), цілеспрямованого конструювання і розвитку інституційної інфраструктури підтримки соціально відповідального підприємництва, визначення ключових рис вітчизняної моделі відповідальної взаємодії держави, підприємництва і суспільства як основи сталого розвитку національної економіки.

Фундаментальною базою для проведеного теоретичного дослідження стали наукові здобутки в сфері соціальної відповідальності бізнесу та інституційних засад її реалізації відомих вітчизняних вчених, а саме: Т. Антошко, Л. Батченко, О. Безрукової, Н. Борецької, Н. Водницької, Н. Волосковець, Н. Градюк, О. Грішної, М. Дейч, Г. Жосан, А. Колота, А. Кравченко, М. Кужелева, Т. Лункіної, Е. Лібанової, І. Лебедева, Я. Ляшка, М. Мельникової, О. Новікової, О. Прокопенко, О. Романухи, С. Смерічевської, М. Сухотеріної, В. Шаповал, а також таких зарубіжних науковців, як: О. Балч, Дж. Бруннер [*G. Brunner*], К. Буманн [*K. Buhmann*], М. Захід, А. Керролл [*A. Carroll*], М. Кітцмюллер [*M. Kitzmueller*], Ф. Котлер [*Ph. Kotler*], Н. Лі [*N. Lee*], Юн Ма [*Jun Ma*], П. Мазуркевич, Дж. Муліх [*J. Mullich*], М. Портер [*M. Porter*], Т. Н. Савіна, А. Сміт [*A. Smith*], А. Форте [*A. Forte*], М. Фрідмен [*M. Friedmen*], Й. Шумпетер [*J. Schoumpeter*].

Визнаючи вагомість теоретичного і практичного доробку зазначених вище науковців, слід відзначити, що цілісна теоретико-методологічна основа, концептуальне бачення механізму реалізації соціальної й економічної відповідальності підприємництва перед суспільством і інституційного забезпечення його формування наразі науковою думкою не створені. Це фактично переводить соціально-економічну відповідальність підприємництва (СЕВП) в національній економіці у неконтрольований стан. Отже, актуальність дисертації обумовлена необхідністю створення теоретико-методологічного базису, цілісної концепції і методичних підходів до трансформації інституційних засад формування механізму СЕВП, що визначило об'єкт і предмет дослідження, його мету і завдання, а також структуру дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематики науково-дослідних робіт: Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова Міністерства освіти і науки України «Актуальні проблеми розвитку економічної системи України в умовах трансформаційних перетворень» (номер держреєстрації 0103U004015, 2014-2017 рр.), в межах якої автором проаналізовано етапи розвитку інституційного забезпечення соціально-економічної відповідальності підприємництва у світі та в Україні, наведений сучасний механізм СЕВП в Україні та пріоритети його трансформації; Київського національного університету культури і мистецтв Міністерства культури України: «Формування репутаційного капіталу організацій як основний показник конкурентоздатності» (номер держреєстрації 0115U006582, 2015-2017 рр.), у межах якої визначені переваги реалізації соціально-економічної відповідальності підприємств та зазначений механізм підвищення конкурентоздатності організацій; «Формування теоретико-методологічних засад забезпечення економічного розвитку регіону та його оцінка в стратегічній перспективі» (номер держреєстрації 0110U006871, 2015-2017 рр.), в межах якої запропоновані рекомендації з розвитку національної економіки на засадах соціально-економічної відповідальності підприємництва; Державної установи «Інститут економіки та прогнозування НАН України»: «Модернізація соціально-трудової сфери Донбасу: загрози та можливості» (номер держреєстрації 0115U001470, 2015 р.), в межах якої визначені передумови і механізми податкового стимулювання розвитку ринку праці.

Мета і основні завдання наукового дослідження. Метою дисертації є розробка теоретико-методологічних засад, методичних підходів і практичних рекомендацій щодо трансформації інституційних засад формування механізму СЕВП в національній економіці України. Досягнення поставленої мети зумовило необхідність постановки і вирішення таких *завдань*:

теоретично обґрунтувати сутність і роль соціально-економічної відповідальності суб'єктів підприємництва в національній економічній системі;

визначити зміст і структуру інституційного забезпечення реалізації СЕВП;

узагальнити і систематизувати форми, напрями та інструменти реалізації СЕВП;

розкрити закономірності становлення і розвитку інституту СЕВП і механізмів її реалізації;

розвинути наукові уявлення про форми взаємодії держави і підприємців в реалізації СЕВП;

створити методологічний базис трансформації інституційних засад формування механізму СЕВП;

визначити кількісні та якісні характеристики реалізації політики соціально-економічної відповідальності держави;

виявити стан реалізації соціально-економічної відповідальності на рівні підприємництва України;

охарактеризувати стан і розкрити національні особливості інституційного забезпечення СЕВП в Україні;

розробити концепцію трансформації інституційних засад формування механізму СЕВП;

удосконалити методичний підхід до визначення соціальної готовності підприємства до прийняття соціально-економічної відповідальності;

удосконалити методичні засади оцінки економічного потенціалу готовності підприємства до соціально-економічної відповідальності;

запропонувати методичний підхід до обґрунтування напрямів трансформації інституційних засад формування механізму СЕВП в Україні;

удосконалити науковий підхід до формування механізму СЕВП в Україні.

Об'єктом дослідження виступає процес трансформації інституційних засад СЕВП в національній економіці.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні, методичні підходи, прикладні положення щодо удосконалення інституційних засад формування механізму СЕВП на рівні держави і підприємства.

Методи дослідження. Теоретичну та методологічну базу дослідження склали основоположні засади неоінституціоналізму, посткейнсіанства, теорій суспільного вибору й економічного зростання росту, соціальної і поведінкової економіки, державного управління, наукові здобутки в сфері корпоративної соціальної відповідальності, корпоративного управління, викладені в працях вітчизняних і зарубіжних учених. У процесі дослідження використовувався комплекс загальнонаукових, конкретно-наукових і спеціальних методів, зокрема: *систематизація, діалектичний метод, конкретизація, декомпозиція* (при обґрунтуванні змісту і ролі відповідальності підприємства в національній економіці, змісту і структури інституційного забезпечення СЕВП, структуризації інструментів СЕВП); *періодизація, класифікація* (при визначенні етапів становлення СЕВП і національних моделей її реалізації), *системний підхід, аналіз, синтез, дедукція* (при створенні методологічного базису трансформації інституційних засад формування механізму СЕВП); *статистичний, структурно-функціональний аналіз* (при побудові аналітичного забезпечення трансформації інституційних засад СЕВП), *концептуалізація, структурне моделювання, структурний синтез* (в процесі створення концепції трансформації інституційних засад формування механізму СЕВП), *соціально-психологічне моделювання, метод аналізу ієрархій* (для обґрунтування методичних підходів до визначення ступеня готовності підприємства до СЕВП); *матричний метод* (при визначенні напрямів трансформації інституційних засад СЕВП); *комплексний підхід, організаційно-структурне конструювання* (при визначенні структури і змісту складових механізму СЕВП), *логічне узагальнення* (для формулювання висновків).

Інформаційною базою слугували результати досліджень вітчизняних та зарубіжних авторів, комплекс законодавчих і нормативно-правових актів України, офіційні статистичні матеріали Державної служби статистики України, міжнародні стандарти з корпоративної соціальної відповідальності, інформаційно-аналітичні огляди, фінансова і нефінансова звітність підприємницьких структур, результати власних досліджень автора та ін.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці теоретичних і методологічних основ, концептуальних засад, методичних підходів до трансформації інституційних засад створення в Україні дієвого механізму стимулювання і реалізації підприємництвом соціально-економічної відповідальності в процесі забезпечення сталого розвитку національної економіки. Наукова новизна результатів дослідження розкривається в таких положеннях:

вперше:

теоретично обґрунтовано зміст і структуру інституційного забезпечення СЕВП за рахунок визначення його складових (формальні і неформальні інститути, інституції, стейкхолдери, системоутворюючі взаємозв'язки), структурування неформальних інститутів СЕВП у групи за ознакою конвергенції їх взаємодії з формальними інститутами (конвергентні, частково конвергентні, нейтральні, дивергентні) і визначення особливостей інституційного забезпечення формування механізму СЕВП на макрота мікроекономічному рівнях, що у сукупності дозволить структурувати цілі і завдання трансформації інституційного забезпечення СЕВП відповідно до вимог сталого розвитку національної економіки;

запропоновано методологічний базис трансформації інституційних засад формування механізму СЕВП, заснований на синтезованих в роботі методологічних принципах і розкритий в методологічних засадах, диференційованих за сферами дослідження і діяльності, сконструйованих на перетині базисних парадигм: раціонально-критичної, патерналістської, інтерпретативної, функціоналістської, що створює підстави для інкорпорації у дослідження та розробку пропозицій щодо трансформації механізму СЕВП політичних, регуляторних, соціальних, економічних, психологічних аспектів і виступає не тільки способом відображення об'єктивної реальності існування СЕВП у національній економічній системі, а й способом розв'язання визначених суб'єктивних проблем та суперечностей, пов'язаних із розподілом цієї відповідальності між основними інститутами суспільства;

розроблено концепцію трансформації інституційних засад формування механізму СЕВП в Україні, яка структурована за такими складовими, як: теоретико-методологічні імперативи, постулат, передумови, методи й інструменти трансформації інституційних засад (вибір яких здійснюється з урахуванням ступеня готовності підприємництва до соціально-економічної відповідальності) і яка передбачає прийняття на державному рівні Національної концепції розвитку СЕВП в Україні як програмного документу, яким визначаються цілі, принципи, напрями, засоби, функції і завдання держави щодо стимулювання і реалізації підприємницьким сектором соціально-економічної відповідальності, що утворює онтологічно-праксеологічний базис трансформації інституційних засад механізму СЕВП в національній економіці;

запропоновано методичний підхід до обґрунтування напрямів трансформації інституційних засад формування механізму СЕВП на основі побудови матриці «соціальна готовність підприємництва до СЕВП – економічний потенціал готовності підприємництва до СЕВП», в якій виділені і описані шість основних полів, визначені вихідні позиції України й оптимальна траєкторія трансформації інституційних засад формування механізму СЕВП, що дозволило обґрунтувати напрями такої транс-

формації, які запропоновано реалізувати в два етапи, зміст яких розкрито окремо для інституційного базису й інституційної інфраструктури, що сприятиме збалансованому розвитку усіх елементів інституційного забезпечення механізму СЕВП;

удосконалено:

структуризацію інструментарію СЕВП на основі запропонованої його класифікації (за ознаками еволюційності розвитку, сферою впливу, рівня управління, психологічного сприйняття відповідальності, масштабності результатів), міждисциплінарного підходу до опису множини традиційних і новітніх інструментів, доповнених інструментами соціально-психологічного впливу на рівні держави і підприємства, які підвищують престиж соціально-економічної відповідальності на усіх рівнях, включаючи особистісний, а також напрямів реалізації СЕВП стосовно основних стейкхолдерів, що дозволило сформуванню цілісного і систематизованого наукового уявлення про можливість та ефекти реалізації підприємцями політики СЕВП;

методичний підхід до визначення рівня соціальної готовності підприємницького сектору до СЕВП, особливістю якого є кількісна оцінка суб'єктивного сприйняття важливості СЕВП на основі модифікованої моделі Розенберга і запропонованого комплексу оцінних характеристик, які репрезентують усі напрями такої відповідальності перед всіма групами стейкхолдерів, що дозволяє виявити потенціал актуалізації СЕВП в Україні, а також завдання й інструменти держави щодо трансформації інституційних засад формування механізму її реалізації;

методичний підхід до оцінки економічного потенціалу готовності підприємництва до прийняття соціально-економічної відповідальності, який, на відміну від існуючих, розкриває структуру зазначеного потенціалу (трудовий, матеріально-технічний, науково-інноваційний, соціально-інфраструктурний, бюджетний, інвестиційний, експортно-імпортний часткові потенціали) і передбачає використання методу аналізу ієрархій для обґрунтування вибору альтернативи (високий, середній, низький економічний потенціал готовності підприємництва), що дозволяє оцінювати результативність зусиль держави щодо створення економічних передумов формування механізму СЕВП в Україні;

науковий підхід до формування механізму СЕВП в Україні зокрема щодо визначення його структури і змісту елементів на рівні держави і підприємництва; на рівні держави – шляхом визначення основної мети розвитку СЕВП з деталізацією завдань і принципів їх реалізації, які закріплюються Національною концепцією СЕВП в Україні, а також окреслення змісту адміністративно-правового, інформаційно-комунікаційного, організаційного й інституційного блоків механізму; на рівні підприємництва – шляхом розробки методичних положень з оцінки ступеня соціально-економічної відповідальності підприємницької структури перед всіма групами стейкхолдерів і задоволеності її персоналу політикою СЕВП;

дістали подальшого розвитку:

наукове обґрунтування змісту і ролі відповідальності підприємництва у забезпеченні функціонування та розвитку національної економіки за рахунок описативного визначення поняття «соціально-економічна відповідальність підприємництва» як свідомої і добровільної економічної поведінки підприємницької структури (стра-

тегії та тактики діяльності), спрямованої на забезпечення балансу її економічних інтересів з цілями сталого розвитку національної економіки з урахуванням інтересів усіх груп стейкхолдерів і за рахунок застосування економічних інструментів і важелів, а також визначення складових СЕВП (соціальна, економічна, юридична, етична), що дозволяє окреслювати підстави для узгодження інтересів бізнесу, влади та суспільства в цілому за умов високого рівня соціалізації економіки;

періодизація еволюціонування інституту СЕВП в міжнародному аспекті за рахунок визначення і розкриття змісту етапів його становлення і розвитку, тенденцій трансформації історичних форм механізмів реалізації на рівні національної економіки і підприємництва, що створює підґрунтя для визначення методологічних принципів СЕВП як інституту забезпечення національного економічного розвитку;

наукове уявлення про форми сполучення зусиль держави та підприємців в забезпеченні соціально-економічної відповідальності за рахунок класифікації їх моделей за критерієм вагомості впливу основних акторів (держава – підприємництво) з виділенням характерних для них інструментів реалізації і визначенням спільних для всіх моделей напрямів трансформації інституційного забезпечення механізмів СЕВП, що дозволило виокремити низку особливостей становлення вітчизняної моделі СЕВП і механізму її реалізації.;

комплекс економічних і соціальних передумов формування механізму соціально-економічної відповідальності підприємництва в Україні на основі дослідження стану і результативності реалізації соціально-економічної відповідальності держави і економічних суб'єктів великого, середнього і малого підприємництва, що дозволить підвищити обґрунтованість управлінських рішень щодо оптимізації структури функціональних елементів відповідного механізму;

інформаційно-аналітичне забезпечення державного регулювання СЕВП за рахунок визначення якісних характеристик поточного стану її інституційного розвитку на основі аналізу інституційної інфраструктури СЕВП на рівні законодавчої і виконавчої влади, місцевого самоврядування, недержавних структур сприяння СЕВП, а також дослідження і систематизації її нормативно-правового забезпечення, що сприятиме створенню системних основ трансформації інституційних засад формування механізму СЕВП.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що основні методичні положення і висновки, обґрунтовані в дисертації, доведені до рівня готових до впровадження конкретних практичних рекомендацій. Розроблені в дисертації положення складають методологічну основу для трансформації інституційних засад СЕВП і формування механізму її реалізації в національній економіці. Результати дисертації, висновки і рекомендації автора впроваджені в практику діяльності: Департаменту економіки Донецької обласної державної адміністрації при розробці Програми економічного і соціального розвитку Донецької області на 2018 р. і основних напрямів розвитку на 2019-2020 рр. (довідка № 6/251/40-18/03-3 від 27.02.2018 р.); Українського союзу промисловців і підприємців в роботі Національного форуму «Трансформація України» (довідка № 208 від 05.02.2018 р.); Державної установи «Інститут економіки та прогнозування НАН України» в частині обґрунтування шля-

хів підвищення економічної активності населення Донбасу (довідка № 135-7/144 від 10.01.2018 р.); ПАТ «ДТЕК ДНПРОЕНЕРГО» при розробці загальної стратегії СЕВП (довідка № 01/420 від 17.01.2018 р.); ГО «Інститут громадянської просвіти» при проведенні бізнес-тренінгів, семінарів, круглих столів (9-17 від 14.11.2017 р.); ТОВ «БЕЛОР-ДИЗАЙН» при розробці плану по роботі з персоналом на 2018 р. і програми розвитку потенціалу компанії до 2020 р. (довідка № 318 від 06.12.2017 р.); Групою компаній SPORT LIFE в частині впровадження елементів соціального партнерства (довідка №8-13/31 від 24.11.2017 р.).

Результати дисертаційної роботи впроваджено у навчальний процес Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова при викладанні дисциплін «Державно-громадське управління соціальним розвитком», «Управління соціальним капіталом», «Теорія та практика соціального партнерства», «Європейський Союз та політика європейської інтеграції» (довідка № 07-10/288 від 22.02.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, розробки і висновки дисертації, що виносяться на захист, є результатом особистих наукових досліджень і одержані автором самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано тільки ті ідеї, положення та розрахунки, що є особистим внеском автора, який конкретизовано у списку публікацій.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертації, висновки і пропозиції були представлені у доповідях і схвалені на науково-практичних конференціях різного рівня, серед яких: Міжнародна науково-практична конференція «Наукові підходи до модернізації економіки та системи управління» (м. Київ, 2017 р.), Міжнародна інтернет-конференція «Innovative Potential of Socio-Economic Systems: the Challenges of the Global World» (м. Лісабон, Португалія, 2017 р.), Міжнародна конференція «Anti-crisis management: State, Region, Enterprise» (м. ЛеМанс, Франція, 2017 р.), Міжнародна наукова конференція «The development of International Competitiveness: State, Region, Enterprise» (м. Лісабон, Португалія, 2016 р.), міжнародна науково-практична інтернет-конференція науковців і студентів «Актуальні проблеми зовнішньоекономічної та інноваційної діяльності в умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів» (м. Маріуполь, 2016 р.), XXSV Міжнародна науково-практична конференція «Управление в социальных и экономических системах» (м. Мінськ, Республіка Білорусь, 2015 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми модернізації економіки та фінансової системи України» (м. Черкаси, 2014 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Ефективна економіка та менеджмент: теорія і практика» (м. Дніпропетровськ, 2014 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Фінансово-економічні та соціальні чинники розвитку міжнародних відносин» (м. Київ, 2014 р.); I Міжнародна науково-практична конференція «Політика корпоративної соціальної відповідальності в контексті сталого соціально-економічного розвитку» (м. Донецьк, 2013 р.).

Публікації. Основні результати досліджень за темою дисертації опубліковано у 38 наукових працях, з яких: 1 індивідуальна і 3 колективних монографій, 24 статті у фахових наукових виданнях (в т.ч. 5 статей – у зарубіжних виданнях), 10 публіка-

цій у матеріалах конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 36,80 ум.-друк. арк., з яких особисто автору належить 36,37 ум.-друк. арк.

Обсяг та структура роботи. Дисертація складається із анотації, вступу, 5 розділів, висновків, списку використаних джерел (420 найменувань на 47 сторінках), 8 додатків (на 39 сторінках), містить 32 рисунки (на 19 сторінках) та 61 таблицю (на 59 сторінках). Повний обсяг дисертації складає 507 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету, завдання, предмет і об'єкт дослідження, розкрито методи дослідження, наукову новизну, теоретичну і практичну значущість одержаних у роботі результатів.

У першому розділі – **«Соціально-економічна відповідальність підприємництва та її роль у розвитку національної економіки»** розкрито сутність і роль СЕВП у розвитку національної економічної системи; розвинуто теоретичні засади формування інституціонального забезпечення СЕВП та удосконалено теоретичні засади формування інструментарію її реалізації.

За результатами дослідження наукових поглядів на роль і функції підприємництва у розвитку суспільства представників наукових шкіл і течій еволюційної, поведінкової економіки, аналізу основоположних засад теорії економічного розвитку, теорії інноваційного розвитку підприємницького суспільства, концепцій сталого розвитку і соціальної відповідальності держави, вивчення сучасного наукового доробку в сфері корпоративного управління обґрунтовано, що підприємницька діяльність дає не тільки прямий економічний, але й соціальний внесок у суспільний розвиток. Становлення ділової культури, невід'ємним елементом якої є прийняття підприємницьким сектором відповідальності перед суспільством за економічні і соціальні наслідки діяльності, що представляє собою свідоме ставлення підприємницької організації як упорядкованої сукупності осіб, зайнятих спільною діяльністю з метою досягнення економічних і соціальних результатів і отримання прибутку, до вимог суспільної необхідності, обов'язків, соціальних завдань, норм і цінностей, підвищує роль підприємництва у забезпеченні поступального розвитку економіки країни. Відповідальне ставлення підприємництва до суспільних потреб активізує механізми реалізації усіх його функцій за рахунок досягнення такої економічної поведінки суб'єктів підприємницької діяльності, яка сприяє раціоналізації використання природних ресурсів, зменшенню тіньового та неформального характеру економічних транзакцій, розвитку персоналу і підвищенню легальної національної зайнятості населення, зростанню інноваційної активності, екологізації виробництва, розвитку нових сфер підприємницької діяльності, соціалізації економіки, що створює новий потужний фактор забезпечення сталого розвитку національної економіки.

Вивчення, узагальнення і систематизація теоретичних моделей соціальної відповідальності підприємництва дозволили встановити, що їх різноманіття спричинене акцентуалізацією окремих аспектів її проявів. Разом з тим, в реалізації будь-якої

моделі соціальної відповідальності соціальна й економічна складові є інваріантними і перебувають у нерозривній єдності – через реалізацію соціальної відповідальності за допомогою економічних інструментів і важелів та отримання додаткових економічних вигід підприємницькими структурами як результату реалізації соціальної відповідальності. Сутність підприємництва як економічного інституту суспільства підпорядковує цілі і засоби реалізації соціальної відповідальності власним економічним інтересам. Викладене обумовлює необхідність введення і визначення поняття «соціально-економічна відповідальність підприємництва» як свідомої і добровільної економічної поведінки підприємницької структури, спрямованої на забезпечення балансу її економічних інтересів з цілями сталого розвитку національної економіки з урахуванням інтересів усіх груп стейкхолдерів і за рахунок застосування економічних інструментів і важелів.

Дуальна природа СЕВП зумовлена її носіями (підприємництво – інститут, підприємницька структура – інституція), що, своєю чергою, потребує виділення двох рівнів СЕВП: макро- і мікроекономічного, що складає її суттєву особливість. На мікроекономічному рівні автономним носієм СЕВП перед усіма групами стейкхолдерів, включаючи суспільство, виступає підприємницька організація, а на макроекономічному вона перебуває під впливом дій держави по забезпеченню нормативно-правового регулювання економічної складової СЕВП і стимулювання її реалізації, які здійснюються в площині регулювання відносин «підприємництво – національна економіка», набуваючи рис стейкхолдера.

Сутність СЕВП в онтологічному ракурсі ґрунтується на теоретичних положеннях неоінституціоналізму, зокрема обмеженої раціональності і опортуністичної поведінки, концептуально визначених теоріями прав власності, механізмів стимулювання, агентських відносин, що обумовлює зростання ролі інститутів у регулюванні поведінки підприємницьких структур як на макроекономічному рівні (підприємництво – національна економіка), так і на мікрорівні («агент – принципал»).

За результатами дослідження теоретичних і емпіричних засад формування інституційного базису забезпечення СЕВП обґрунтовано, що ключовими в цьому процесі виступають формальні політичні й економічні інститути: інститут держави (інститути: законодавчої влади, виконавчої влади, глави держави, судової влади, контролюючої влади); інститут права (інститути: конституційного права, фінансового права, зокрема: інститут податкового права; інститут неподаткових доходів бюджету; інститут доходів державних централізованих позабюджетних фондів; цивільного права, зокрема: інститут купівлі-продажу, інститут представництва, інститут спадкування, інститут відшкодування шкоди; адміністративного права, трудового права); інститут власності (інститути: приватної власності, комунальної власності, державної власності); інститут заробітної плати; інститут благодійності.

Ключові неформальні інститути СЕВП структуровані у чотири групи за ознакою конвергенції їх взаємодії з формальними інститутами: повністю конвергентні – соціальна відповідальність, філантропія, фандрайзинг; частково конвергентні – лобіювання, групові домовленості, персональні преференції, корпоративна культура, суспільна підтримка; нейтральні – самоорганізація, громадська активність, громад-

ське осудження, партнерство; дивергентні – корупція, клановість, тінізація, клієнтелізм, соціальне утриманство, патримоніалізм. Оскільки суворе розмежування формальних і неформальних інститутів неможливе, в межах даного дослідження були виокремлені і виключені зі структури неформальних інститутів СЕВП ті, що значною мірою втілені у діючих формальних інститутах (зокрема, мораль, етика).

Формальні і неформальні інститути складають інституційний базис СЕВП, який виступає найбільш сталим елементом інституційного забезпечення СЕВП, яке включає в себе також інституції (організації, установи, підприємства, органи влади і управління, що беруть участь у забезпеченні СЕВП), стейкхолдерів (фізичні, юридичні особи, групи людей, суспільство в цілому, які отримують вигоду від реалізації СЕВП), а також взаємозв'язки між ними. Найбільш рухливими елементами інституційного забезпечення формування механізму СЕВП як сукупності цілей, задач, суб'єктів, об'єктів, а також засобів, методів і ресурсів реалізації СЕВП, на рівні національної економіки є структура інституцій і стейкхолдерів в процесі інституціональної взаємодії. На мікроекономічному рівні формування механізму СЕВП піддається суттєвому впливу неформальних інститутів, що проявляється у визначенні цілей і засобів їх реалізації (переважно нейтральних, вибірково – конвергентних і частково конвергентних). На цьому рівні найбільш змінними є інституційний базис (за рахунок актуалізації певних неформальних інститутів для конкретної підприємницької структури) і форми взаємозв'язків між інституціями і стейкхолдерами.

За результатами класифікації сучасних інструментів реалізації СЕВП за ознаками еволюційності розвитку (традиційні, нетрадиційні), сферою впливу (внутрішні, зовнішні), рівня управління (макро-, мікрорівень), психологічного сприйняття відповідальності (моральний обов'язок, очікування подвійної вигоди, виконання законодавчо-нормативних вимог), масштабності результатів (відповідальність перед працівниками і власниками, відповідальність перед споживачами, партнерами/конкурентами, відповідальність перед національною економікою і суспільством) обґрунтовано необхідність доповнення їх інструментами соціально-психологічного впливу як на рівні держави (інструменти і технології підвищення суспільного визнання СЕВП на національному, місцевому, підприємницькому і особистісному рівнях), так і на рівні підприємства, що реалізує СЕВП (соціально-психологічні технології: переконання, навіювання, стимулювання до групової і особистої відповідальності, засудження її відсутності).

Систематизація інструментів і напрямів реалізації СЕВП за основними групами стейкхолдерів дозволила встановити, що традиційні інструменти СЕВП спрямовані на реалізацію відповідальності перед зовнішнім оточенням підприємства (національна економіка, суспільство в цілому), в той час як нетрадиційні, або новітні, інструменти дозволяють реалізувати СЕВП і перед внутрішнім середовищем (працівники, власники, постачальники/конкуренти підприємства, споживачі його продукції). Структуризація форм, інструментів і напрямів реалізації СЕВП (рис. 1) закладає системні основи концептуалізації механізму СЕВП в Україні, змісту його елементів і взаємозв'язків між ними.

Рис. 1. Структуризація інструментів і напрямів реалізації СЕВП

У другому розділі – «**Методологія формування механізму соціально-економічної відповідальності в національній економіці і трансформації його інституційних засад**» розкрито генезис та еволюцію механізмів СЕВП на рівнях підприємництва і держави; досліджено сучасні інституційні моделі сполучення зусиль держави та підприємців в реалізації СЕВП; сформовано методологічний базис трансформації інституційних засад конструювання механізму соціально-економічної відповідальності підприємництва.

Дослідження процесів становлення інституту СЕВП в розвинених країнах світу дозволило виявити вісім основних етапів:

I – започаткування (початок XIX століття – початок XX століття): орієнтація на захист робітників окремого підприємства та поліпшення умов їхнього життя;

II – дифузія (початок XX століття – 1950 р.): поширення ідей відповідальності на зовнішнє стосовно підприємства середовище, підприємницьке благодійництво;

III – концептуалізація (1950 – 1960 р.р.): теоретико-методологічне оформлення ідей соціальної відповідальності як прийняття рішень підприємцем з урахуванням потреб та цінностей суспільства;

IV – становлення (1960-1970 р.р.): розвиток наукових шкіл корпоративної соціальної відповідальності, корпоративної соціальної сприйнятливості, корпоративної соціальної діяльності;

V – інституалізація (1970-1980 р.р.): розробка принципів і створення перших інституцій впровадження корпоративної соціальної відповідальності;

VI – акцентуалізація (1980-1990 р.р.): активізація долучення підприємців до реалізації корпоративної соціальної відповідальності;

VII – розвиток (1990-2000 р.р.): розвиток форм, напрямів, інструментів реалізації соціальної відповідальності підприємництва, концептуалізація його фінансового підґрунтя;

VIII – конструювання інституційного забезпечення (2000 р. – теперішній час): остаточне завершення формування інституту соціальної відповідальності підприємництва, створення інституційного забезпечення механізмів його реалізації на макро- і мікроекономічному рівнях, інтеграція КСВ в корпоративні стратегії.

Еволюція механізмів відповідальності підприємництва в національних економіках розкривається через зміну їх історичних форм, визначених інституційними передумовами, що спонукають і створюють можливості для реалізації СЕВП. Однак, можуть бути визначені основні закономірності розвитку механізмів СЕВП у світі:

- становлення інституту СЕВП як неформального, внаслідок чого формування механізму СЕВП на державному рівні відбувається пізніше, ніж на макрорівні;

- конфігурація механізму СЕВП на державному рівні детермінується внутрішніми економічними і суспільно-політичними факторами, ступенем розвитку формальних і неформальних інститутів, принципами і формами сполучення зусиль держави та підприємців в реалізації СЕВП;

- незалежно від ступеня структурно-організаційного оформлення механізму СЕВП на державному рівні в ньому можуть бути виділені блоки: цільовий (цілі й орієнтири національного соціально-економічного розвитку), адміністративно-

правовий (методи й інструменти стимулювання і примусу до СЕВП), гуманістичний (принципи соціальної орієнтації національної економіки та її екологізації), інформаційно-комунікаційний (забезпечення інформаційних потреб органів управління на усіх рівнях; поширення досвіду, забезпечення позитивного іміджу СЕВП), організаційний (забезпечення і розвиток нових форм взаємодії влади і підприємництва), інституційний (розвиток інституційного забезпечення СЕВП); прототипом механізму СЕВП на державному рівні завжди виступає сполучення адміністративно-правових методів примусу до виконання нормативно-законодавчих вимог і економічних методів стимулювання розвитку підприємництва;

- спільні риси структурно-функціональної організації на мікрорівні (явно чи неявно виділені складові: цілі, функції, принципи, інструменти, стейкхолдери СЕВП), його перманентне ускладнення, високий ступінь диференціації змісту структурних елементів механізму СЕВП на мікрорівні.

Дослідження зарубіжного і вітчизняного досвіду сполучення зусиль держави та підприємців в реалізації СЕВП як одного з домінантних факторів формування механізму її реалізації в національній економіці дозволило ідентифікувати і змістовно розкрити основні моделі взаємодії держави і підприємців у сфері СЕВП (табл. 1).

Таблиця 1

Моделі сполучення зусиль держави та підприємців в реалізації СЕВП

Назва моделі	Роль держави і характерні інструменти	Роль підприємництва і характерні інструменти
Американська	Другорядна. Економічні (податкове стимулювання)	Головна. Традиційні (благодійність, філантропія)
Європейська	Головна. Адміністративно-правові (Національні стратегії КСВ), економічні (податкові пільги), соціально-психологічні (соціальна звітність)	Помірна. Новітні (соціально-відповідальне ведення бізнесу, соціально-етичний маркетинг, соціальні програми, фандрайзинг, соціальні інвестиції); традиційні (еквівалентне фінансування, гранти)
Британська	Велика. Адміністративно-правові, організаційні (міністерство корпоративної соціальної відповідальності, асоціація для ініціатив у сфері КСВ)	Головна. Новітні (соціально-відповідальне ведення бізнесу, соціально-етичний маркетинг, соціальні програми, фандрайзинг), традиційні (благодійність, філантропія, волонтерство, гранти).
Японська	Другорядна. Економічні (надання пільг, субсидій).	Головна. Весь спектр традиційних і новітніх методів.
Радянська	Головна. Адміністративно-правові (система державного соціального захисту).	-
Пострадянська	Головна. Адміністративно-правові (система соціального захисту, фрагментарне законодавче регулювання окремих сфер СЕВП).	Другорядна. Окремі ініціативи. Традиційні (спонсорство, благодійність, гранти), новітні (соціальні програми, соціальні інвестиції)
Африканська	-	Головна. Переважно міжнародні компанії. Традиційні (благодійність), новітні (соціальні програми).
БРІКС	Велика. Адміністративно-правові, економічні, соціально-психологічні, організаційні (державна інтеграційна політика СЕВП)	Головна. Повний спектр традиційних і новітніх інструментів.

За результатами етапізації розвитку СЕВП у світі та узагальнення і систематизації ключових рис представлених моделей реалізації СЕВП обґрунтовано, що трансформація інституційного забезпечення механізму СЕВП, яка у контексті даного дослідження розуміється як перетворення його внутрішньої сутності з метою отримання нової якості і структури, відбувається у напрямках:

розширення інституційного базису за рахунок частково конвергентних і нейтральних неформальних інститутів, сприятливих для забезпечення сталого розвитку національної економіки за рахунок реалізації механізму СЕВП, і юридичного їх оформлення;

розширення структури інституціональних акторів (інституцій) СЕВП;

розгалуження інституціональних взаємозв'язків (за рахунок поліпшення інформаційного забезпечення СЕВП, підвищення її престижу в суспільстві, сприяння становленню нових організаційних форм взаємодії в рамках СЕВП).

Аналіз процесів становлення інституту СЕВП і закладення механізмів його реалізації в Україні, які відбувалися відповідно до пострадянської моделі, дозволив ідентифікувати низку національних особливостей:

історичний вплив радянської моделі (державна система соціального захисту населення при значній частці соціальних об'єктів в структурі підприємств: дитячі садки, амбулаторії, їдальні, відомче житло тощо);

утриманські настрої з боку населення і підприємницького сектору;

терплячість до дивергентних інститутів (корупція, ухиляння від сплати податків, безвідповідальності, тінізація економіки і ринку праці тощо);

прискорений, на відміну від західного еволюційного, розвиток СЕВП, що характеризується спробами запозичення неадекватних методів і інструментів СЕВП і нестачею вітчизняних форм і методів взаємодії держави і підприємців, практики реалізації СЕВП в Україні;

несприятливі економічні передумови реалізації СЕВП (низка світових і вітчизняних економічних криз, суспільно-політична ситуація в країні, падіння виробництва, різке скорочення інвестицій в економіку країни, недовіра населення до банківських установ, падіння курсу гривні).

Викладене зумовлює необхідність розширення методології трансформації інституційних засад формування механізму СЕВП за рахунок нових теоретико-методологічних і методичних підходів до їх дослідження і реалізації відповідно до методологічних принципів СЕВП і з урахуванням національної специфіки.

Розкритий зміст поняття СЕВП обумовлює необхідність синтезу методологічних принципів СЕВП в руслі неортодоксальної економічної теорії на стику посткейнсіанства, традиційного й сучасного інституціоналізму, поведінкової, соціальної і солідарної економіки, соціологічних парадигм і концепцій (рис. 2).

Рис. 2. Методологічний базис трансформації інституційних засад формування механізму СЕВП

Методологія трансформації інституційних засад формування механізму СЕВП сформована на перетині кількох парадигм мислення:

раціонально-критичної (СЕВП є продуктом конфлікту і узгодження інтересів суспільства як стейкхолдера, підприємців як суб'єктів відповідальності та держави як суб'єкту відповідальності та суб'єкту примусу та стейкхолдера одночасно);

патерналістської (формування соціально-економічної відповідальності як мета подолання утриманських настроїв стейкхолдерів в процесі реалізації СЕВП на рівні держави, узгоджене з процесами соціалізації економіки і мірою патерналізму у соціальній та економічній політиках держави);

інтерпретативної (інституційні форми, вибір напрямів та інструментів СЕВП залежать від панівних неформальних інститутів та інших елементів інституційного середовища в конкретно історичних умовах, що визначає необхідність опису та управління поведінкою всіх суб'єктів в тріаді «підприємці-держава-суспільство»);

функціоналістської (вибір методів та інструментів реалізації СЕВП повинний ґрунтуватися на об'єктивізації характеристик поведінки вищезазначених суб'єктів через певні кількісні і якісні показники).

Таким чином, методологія трансформації інституційних засад формування механізму СЕВП розглядається як сукупність систематизованих та взаємопов'язаних наукових уявлень та положень, які: констатують необхідність державного регулювання СЕВП і визначають межі втручання держави в ініціативу і психологію поведінки; обумовлюють необхідність врахування нових чинників в аналізі ситуації; окреслюють напрями інституційних трансформацій в системі «держава-підприємці-стейкхолдери».

У третьому розділі – **«Аналітичне забезпечення процесу формування соціально-економічної відповідальності в Україні»** визначені кількісні та якісні характеристики реалізації соціально-економічної відповідальності на рівні держави і підприємництва і отримано якісні характеристики поточного стану інституційного забезпечення СЕВП в Україні.

Дослідження процесів становлення інституту соціально-економічної відповідальності в Україні повинно відбуватися у двох вимірах: соціально-економічна відповідальність держави перед суспільством і СЕВП перед всіма групами стейкхолдерів, включаючи державу.

Аналіз макроекономічних показників розвитку країни, основні з яких представлені в табл. 2, дозволив виявити низку тенденцій, які характеризують забезпечення соціально-економічної відповідальності інституту держави.

Так, рівень реального ВВП суттєво відстає від номінального (на 18% у 2016 р., максимальне значення за досліджуваний період – 27,7% у 2015 р.). З урахуванням стрімкого падіння курсу гривні призвело до падіння номінального ВВП і ВВП ППС у млрд. \$ США до рівня 2005 р., а також падіння ВВП на душу населення перерахунку на \$ США. З 2010 р. На пропорції формування ВВП по доходах суттєво впливає не тільки зростаючий рівень інфляції, але й державна політика у сфері заробітної плати і податків. Зменшення частки оплати праці у структурі ВВП з одночасним

зростанням чистих податків протягом 3 останніх років обмежує особисте споживання й особистий та сукупний попит.

Таблиця 2

Макроекономічні показники України за 2009-2016 рік

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Номинальний ВВП, млрд. грн.	1082,6	1316,6	1408,9	1454,9	1566,7	1979,5	2383,2
Номинальний ВВП, млрд. \$ США	136,4	163,2	175,8	183,3	131,8	90,6	93,3
ВВП ППС, млрд. \$ США	351,6	378,5	386,4	392,6	371,8	341,5	352,3
ВВП на душу населення, грн	23600	28814	30913	31989	35834	46210	55854
\$ США	2974	3571	3857	4030	3015	2115	2186
Соціальні витрати, % до зведеного бюджету	77,4	67,8	68,3	75,6	68,6	58,6	62,1
Структура ВВП за кінцевим використанням, %:	100	100	100	100	100	100	100
споживчі витрати	84,5	83,9	90,1	92,8	90,1	86,7	84,7
валове нагромадження	18,6	21,5	18,3	15,7	14,1	15,3	21,5
експорт товарів і послуг	50,7	53,8	50,9	46,9	49,2	52,8	49,3
імпорт товарів і послуг	53,7	59,2	59,3	55,4	53,2	54,8	55,5
Структура ВВП за категоріями доходу, %:	100	100	100	100	100	100	100
оплата праці найманих працівників	48,2	47,2	50,5	50,1	46,3	39,1	38,5
податки за виключенням субсидій на виробництво	11,8	13,8	12,7	12,5	12,9	15,5	15,7
валовий прибуток, змішаний дохід	40,0	39,0	36,8	37,4	40,8	45,0	45,8

Має тенденцію до зменшення частка соціальних витрат у Державному бюджеті України як в цілому, так і у розрізі окремих видів видатків на соціальну сферу (крім видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення, які у 2016 р. зросли на 6 % порівняно з попереднім). Погіршення основних показників ринку праці і працевлаштування зареєстрованих безробітних супроводжується падінням реальної заробітної плати і високою заборгованістю із виплати заробітної плати, починаючи з 2014 р. Внаслідок зазначеного багаторазово зросла як кількість домогосподарств, яким призначено субсидії на відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг і придбання скрапленого газу, твердого та рідкого палива, так і суми відшкодування. При загальному падінні частки видатків на освіту зросла кількість прийнятих до вищих навчальних закладів за рахунок державного бюджету і місцевих бюджетів (на 6% та 0,7% відповідно порівняно з 2010 р.).

Аналіз Індексу людського розвитку (ІЛР), який характеризує ступінь задоволення потреб людини та рівень забезпечення її прав і за яким Україна перебуває у групі країн з високим рівнем ІЛР, показав, що протягом 2014-2016 р.р. країна стрімко втрачає позиції. Формування позицій України за рейтингом ІЛР відбувається за рахунок таких субіндексів, як рівень освіти, середня очікувана тривалість життя і середній вік, і суттєво стримується субіндексами рівня виснаження природних ресурсів і доходів населення. Проведений в роботі кореляційно-регресійний аналіз чинників формування ІЛР показав, що доходи населення тісно пов'язані з хижачьким

винищенням природного середовища, однак ані рівень освіти, ані тривалість життя і середній вік з ними не корелюють, тобто, формуються за рахунок реалізації соціально-економічної відповідальності держави. В той же час, рівень доходів обернено корелює з рівнем бюджетних видатків на 1 особу, грн. ($R^2=-0,808207$), відкликається на зменшення рівня заборгованості по заробітній платі ($R^2=0,88683$), частку зайнятих на великих підприємствах ($R^2=0,801015$) і незначним чином пов'язаний з середнім рівнем заробітної плати ($R^2=0,295528$).

Аналіз стану СЕВП в Україні і порівняння його з кращими світовими практиками ускладнений нерозвиненістю системи соціального звітування підприємницьких структур. За результатами 2016 р. нефінансові звіти, які відображають економічні, соціальні та екологічні досягнення, були представлені одинадцятьма зі ста найбільших підприємницьких структур порівняно з 17 за 2015 р. У 2016 р. за результатами складання Індексу прозорості та підзвітності (ІПП) компаній України щодо впровадження інструментів і технологій соціальної відповідальності та інформування громадськості, в тому числі основних стейкхолдерів компанії, про політику і практики в сфері СЕВП, встановлено, що середній рівень розкриття інформації українськими компаніями склав 19,3%, а серед ТОП-10 вітчизняних компаній – 56,5%; результату відкритості у 50% досягли шість компаній із 100 аналізованих, що є незначним показником, враховуючи, що це найбільш фінансово активні компанії України; лідерами ІПП стали ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», Група ДТЕК, Група СКМ, ПАТ «Концерн Галнафтогаз», НАК «Нафтогаз України», ТОВ «Кернел-Трейд», ПАТ «Миронівський хлібопродукт», Група «Метінвест», ТОВ «САВ-Дистрибьюшн», ДП «НАЕК «Енергоатом».

Результати аналізу звітів свідчать, що велике підприємство в Україні реалізує СЕВП у досить широкому діапазоні (табл. 3). Крім того, низка підприємницьких структур визначає основний напрямок СЕВП: охорона навколишнього середовища – 23%, залучення молоді до ринку праці – 15%, соціальне партнерство – 8%.

Таблиця 3

Напрями реалізації СЕВП великим підприємництвом України

(у % до досліджених)

Соціальні програми	Соціальне партнерство	Соціальні інвестиції	Інвестиції в розвиток персоналу	Зайнятість молоді	Зайнятість інвалідів	Сталий розвиток
100	100	100	100	92,3	38,4	100

Розмір фінансових вкладень у реалізації СЕВП і їх динаміка не мають будь-яких усталених тенденцій, навіть для визначених підприємницькими структурами основних напрямів СЕВП: розмір інвестицій в охорону праці варіюється від 3,45 млн. грн. (ПАТ «Оболонь», 2012 р.) до 1,63 млрд. грн. (Група СКМ, 2013 р.); в навчання персоналу на підприємстві – від 0,5 млн. грн. (ПАТ «Оболонь», 2014 р.) до 108 млн. грн. (Група СКМ, 2014 р.). Обсяги соціальних інвестицій коливаються від 31,0 млн. грн. (ПАТ «Миронівський хлібопродукт», 2013 р.) до 155,8 млн. грн. (НАК «Нафтогаз України», 2016 р.).

Динаміка показника рентабельності операційної діяльності за групами підприємств України (табл. 4) свідчить про фактичну економічну неспроможність малого і середнього підприємництва (МСП) до масштабних заходів з реалізації СЕВП.

Таблиця 4

Рентабельність операційної діяльності великого, середнього і малого підприємництва України за розмірами, 2010-2016 рр.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Усього	4,0	5,9	5,0	3,9	-4,1	1,0	7,4
Велике підприємництво	3,9	6,2	5,2	5,0	0,7	4,0	8,7
Середнє підприємництво	5,0	6,0	5,0	3,2	-3,6	0,0	6,9
Мале підприємництво	1,8	4,2	4,1	2,2	-17,9	-4,2	5,1
з нього мікропідприємництво	-3,5	0,8	-0,1	-2,3	-30,1	-8,2	-0,6

Результатом є невиконання зобов'язань підприємницького сектору, особливо перед зовнішнім стейкхолдером – державою (табл. 5), а частково – і перед внутрішніми (власники, працівники). В 2016 р. намітився перелам тенденції у секторі МСП, мікропідприємництво залишається збитковим.

Таблиця 5

Динаміка податкового боргу за 2010-2016 рр.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Усього, млрд. грн	16,7	13,8	10,1	11,5	26,9	47,0	70,1
Базовий темп росту, % до 2009 р.	141,5	117,0	85,6	97,5	228,0	398,3	594,1

На підставі виконаного аналізу визначені економічні і соціальні передумови формування механізму СЕВП в Україні (рис. 3).

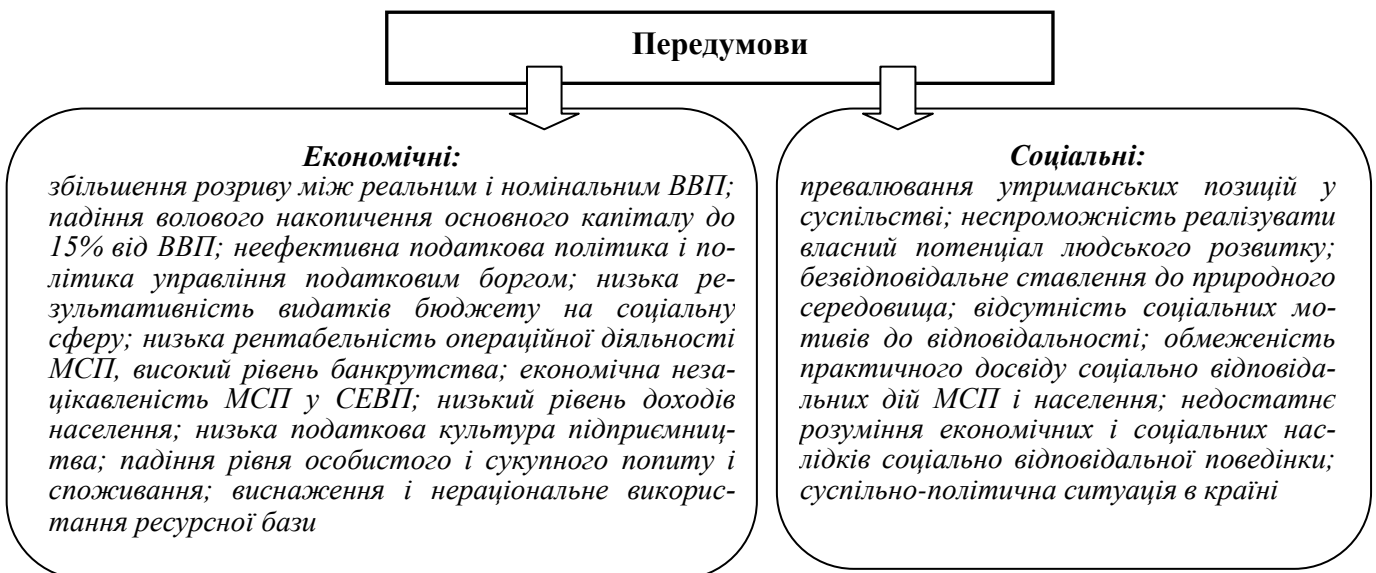

Рис. 3. Комплекс передумов формування механізму СЕВП в Україні

Аналіз інституційної інфраструктури СЕВП в Україні має кілька рівнів. На законодавчому рівні вона представлена шістьма Комітетами Верховної Ради України (ВРУ), предмети відання яких включають питання, що стосуються розвитку СЕВП:

Комітет ВРУ з питань соціальної політики, зайнятості та пенсійного забезпечення, Комітет ВРУ з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин, Комітет ВРУ з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи; Комітет ВРУ з питань запобігання і протидії корупції, Комітет ВРУ з питань науки і освіти, Комітет ВРУ з питань охорони здоров'я. Однак жоден з Комітетів ВРУ не має у предметі свого відання СЕВП як чітко визначеного напрямку діяльності. Разом з тим, у 2009-2010 рр. (за попереднього скликання ВРУ) існував Комітет ВРУ з питань промислової і регуляторної політики та підприємництва, яким був розроблений проект «Концепції національної стратегії соціальної відповідальності бізнесу в Україні», що так і не був прийнятий.

На рівні виконавчої влади головним органом ЦОВВ, повноваження якого найбільше охоплюють сферу реалізації СЕВП, є Міністерство економічного розвитку та торгівлі України, у веденні якого перебувають: формування та реалізація державної політики економічного, соціального розвитку і торгівлі, державної промислової політики, державної інвестиційної політики, управління об'єктами державної власності, розвитком підприємництва, державно-приватного партнерства, інтелектуальної власності, а також державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів. Аналіз повноважень і завдань, що здійснюються органами в системі ЦОВВ показав, що, окрім Мінекономрозвитку України, найбільше коло повноважень щодо стимулювання і реалізації СЕВП мають: Міністерство соціальної політики України, Державна служба України з питань праці, Державна служба зайнятості України, Державна фіскальна служба України. Однак завдання, дотичні до СЕВП, входять до повноважень практично усіх міністерств, служб, органів ЦОВВ, включаючи органи ЦОВВ зі спеціальним статусом і місцеві органи влади. Повноваження обласних державних адміністрацій, визначені законодавчо, не мають прямих указань на СЕВП, однак надають широке коло повноважень щодо забезпечення її реалізації. Органи місцевого самоврядування мають в своїй структурі постійні або тимчасові комісії, відділи, інші підрозділи, що регулюють питання соціальної сфери і розвитку підприємництва.

Неурядові організації, що опікуються широким колом питань реалізації СЕВП, представлені в Україні слабо: Експертна організація Центр «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності», Центр соціальної відповідальності бізнесу та ділової етики, Українська Асоціація менеджменту та бізнес-освіти, Асоціація з корпоративної соціальної відповідальності ЕВА, Український форум благодійників. Однак всі професійні асоціації України включають до завдань діяльності питання налагодження ефективного діалогу між бізнесом і владою і розвиток соціального партнерства.

Законодавчо-нормативне забезпечення СЕВП в Україні не містить правових актів, які імперативно чи диспозитивно регулюють відносини безпосередньо в сфері соціально-економічної відповідальності. Різні її аспекти регулюються правовими актами, що встановлюють і реалізують норми фінансового, господарського, адміністративного, трудового права та ін. На рівні підприємницьких структур до реалізації СЕВП застосовується низка документів міжнародного і національного рівня, які не

мають правового статусу, а їх дотримання має добровільний і вибірковий характер (табл. 6).

Таблиця 6

Систематизація нормативно-правового забезпечення СЕВП в Україні

Вид документу	Рівень застосування	Правовий статус	Характер
Конституція України	Національний	Встановлює норми права	Диспозитивний
Закони України за сферами регулювання		Встановлюють і реалізують норми права	Імперативний і диспозитивний
Стратегії, Концепції розвитку сфер і галузей національного господарства		Реалізують норми права	
Стандарти соціальної відповідальності	Міжнародний	Неправовий	Опціональний
Стандарти соціальної звітності	Національний		
Кодекси соціальної відповідальності	Міжнародний		Рекомендаційний
Кодекси корпоративного управління	Внутрішній		Неправовий, адміністративний

За результатами проведеного аналізу можуть бути розкриті специфічні риси інституційного забезпечення СЕВП як основи формування механізму її реалізації:

- структурно-функціональна обмеженість інституційної інфраструктури СЕВП: (відсутність єдиного центру координації розвитку інституту СЕВП; розпошеність функцій і повноважень з питань СЕВП за предметами відання постійних і тимчасових комітетів і комісій; змінна структура Комітетів ВРУ з втратою предмету відання; нерозвиненість недержавних інституцій розвитку СЕВП в Україні);

- слабкість стимулюючого механізму і переважно примусово-правовий характер регулювання СЕВП;

- обмеженість регламентаційного забезпечення СЕВП: (відсутність програмного документу розвитку СЕВП на національному і місцевому рівнях (стратегії, концепції, дорожні карти тощо), нерозробленість національних стандартів соціальної відповідальності і соціальної звітності підприємництва).

У четвертому розділі – **«Концептуалізація напрямів трансформації інституційних засад формування механізму соціально-економічної відповідальності підприємництва в Україні»** сформовано концепцію трансформації інституційних засад формування механізму СЕВП, удосконалено методичні підходи до кількісної оцінки ступеня готовності підприємницького сектору до соціально-економічної відповідальності.

Концептуалізація підходів до трансформації інституційних засад формування механізму СЕВП як методологічна процедура передбачає систематизацію і структурно-логічне конструювання онтологічного простору предметної області. На основі сформованого в роботі теоретико-методологічного підґрунтя сформульовано вихідний постулат трансформації інституційних засад формування зазначеного механізму. Постулат виступає перехідною ланкою від теоретико-методологічних імперативів СЕВП до методичного, інструментального й організаційного рівнів ієрархічно

структурованих концептуальних положень щодо трансформації інституційних засад формування механізму СЕВП (рис. 4).

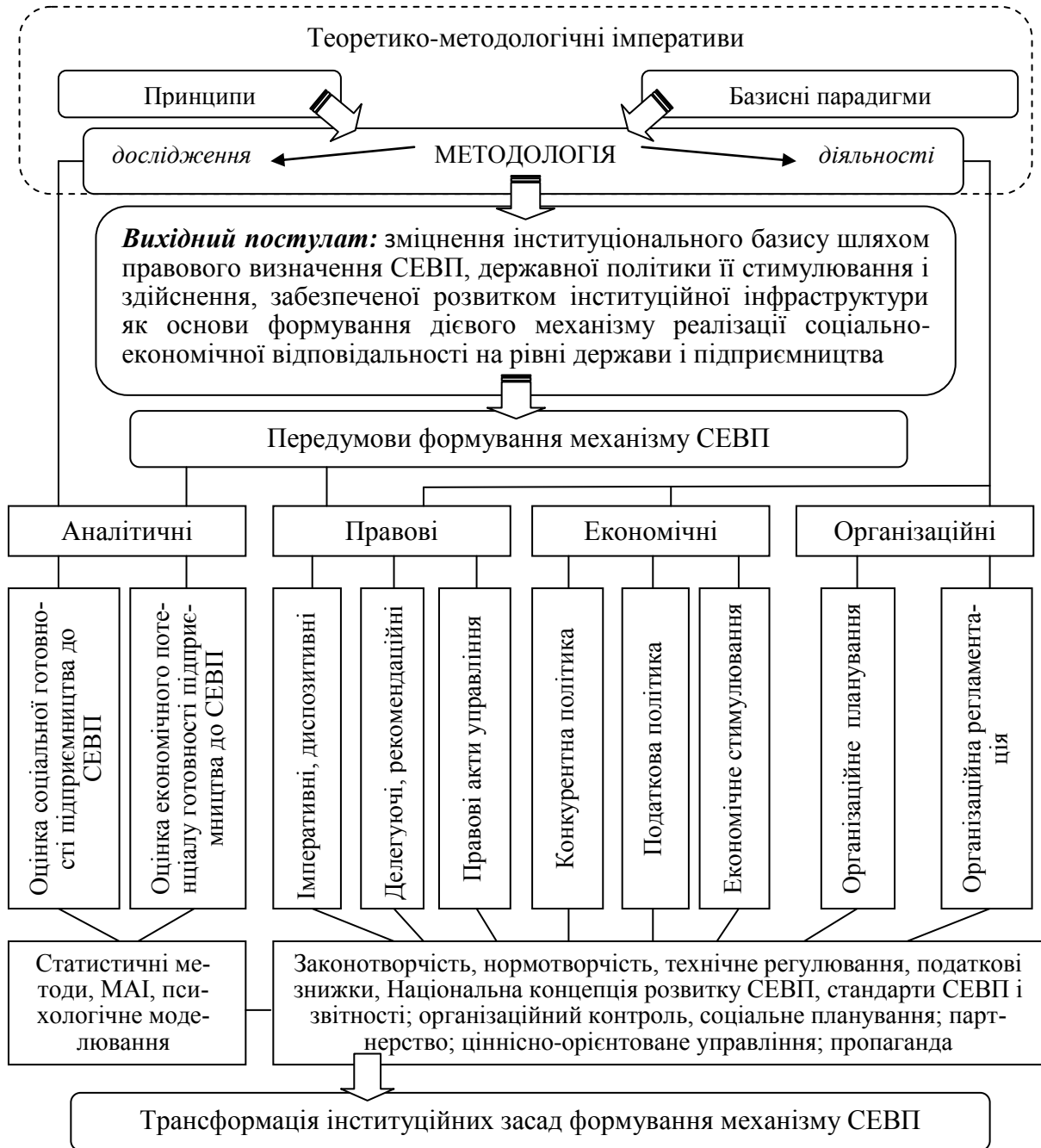

Рис. 4. Концепція трансформації інституційних засад формування механізму СЕВП в Україні

Визначені вище соціальні й економічні передумови формування механізму СЕВП і якісні характеристики поточного стану його інституційного забезпечення є відправними положеннями для створення комплексу методів державного регулювання розвитку інституційного забезпечення реалізації СЕВП в Україні. Вибір методів діяльності держави в цьому напрямі має забезпечуватися результатами дослід-

дження стану готовності підприємництва до реалізації СЕВП, детермінованої виявленими передумовами.

Обґрунтовано, що формалізація інституту СЕВП потребує створення програмного документу, прийнятого правовим актом, в якому на державному рівні визначаються цільові орієнтири, основоположні принципи, напрями і засоби стимулювання і реалізації СЕВП, функції і завдання держави в цьому процесі – Національної стратегії розвитку соціально-економічної відповідальності підприємництва в Україні. Виконання Національної стратегії забезпечується організаційними і непрямими економічними методами державного регулювання національної економіки через формування механізму СЕВП.

Соціальна відповідальність, поряд с соціальною активністю, самостійністю у прийнятті і реалізації рішень, вмінням конструктивно взаємодіяти з навколишнім середовищем, є однією з ключових компонентів соціальної зрілості особи як члена суспільства. Виявлені раніше соціальні передумови формування механізму СЕВП в Україні зумовлюють необхідність визначення стану готовності вітчизняного підприємництва до реалізації СЕВП за соціальними мотивами, внутрішньою спонукальною силою до пошуку економічних можливостей до суспільно значущих дій. Для кількісної оцінки рівня соціальної готовності підприємництва до СЕВП запропоновано застосувати інструментарій психологічного моделювання, зокрема модифікований варіант моделі Розенберга:

$$V_{СЕВП} = \sum_{k=1}^n X_k Y_k, \quad (1)$$

де: $V_{СЕВП}$ - оцінка суб'єктивного сприйняття важливості СЕВП для економічного і суспільного розвитку, балів; X_k – вагомість k -ої характеристики важливості СЕВП, балів; Y_k – оцінка ступеня реалізації k -ої характеристики важливості СЕВП, балів

Рівень соціальної готовності підприємницького сектору до СЕВП (I_V) пропонується визначати за формулою:

$$I_V = \frac{\sum_{k=1}^n X_k Y_k}{\sum_{k=1}^n X_k^{\max} Y_k^{\max}}, \quad (2)$$

де: X_k^{\max} , Y_k^{\max} – максимальні значення вагомості k -ої характеристики важливості СЕВП та оцінки ступеня її реалізації відповідно, балів.

Для застосування модифікованої моделі запропоновано комплекс оцінних характеристик X_k , які відображають соціальне мотивування підприємництва до соціально-економічної відповідальності (табл. 7) і які поставлені у відповідність до стейкхолдерів та інструментів реалізації.

Для проведення оцінювання і забезпечення репрезентативності його результатів формується квотна вибірка відповідно до частки працівників, зайнятих на великих (27,5%), середніх (44,6%) і малих (27,9%) підприємствах. В середині квотних

груп вибірка репрезентаторів здійснюється методом випадкового відбору серед представників вищої ланки управління і керівників підрозділів і структурних одиниць. Оцінювання X_k та Y_k пропонується виконувати за десятибальною шкалою (мінімальне значення 0 балів, максимальне значення 10 балів). Значеннями параметрів моделі приймаються моди статистичного розподілу оцінок вагомості і реалізації за кожною характеристикою, а при відсутності моди – усереднені значення найбільших статистик оцінки.

Оцінювання рівня соціальної готовності підприємницького сектору до СЕВП проведено на основі опитування 44 репрезентаторів (по чотири особи на кожному з суб'єктів господарювання квотної вибірки: 3 – велике підприємництво, 5 – середнє, 3 – мале), результати статистичної обробки отриманих даних наведені в табл. 7.

Таблиця 7

Оцінні характеристики важливості СЕВП

Характеристика	X_k	Y_k	Стейкхолдери	Інструменти СЕВП
Соціальний захист і соціальна підтримка працівників	8	6	Працівники	СІ, СПр, СВВБ, СБ, Г, ЕФ
Навчання і розвиток персоналу підприємства	7	7		
Захист інтересів працівників при реструктуризації підприємства і модернізації виробництва	6	8		
Максимізація прибутку підприємства	10	9	Власники	СВІ, СЕ, Ф, СВВБ
Соціально-відповідальний фінансовий менеджмент	9	8		
Забезпечення рівня якості і безпечності використання продукції	8	8	Споживачі, суспільство	СЕ, СЕМ, СВВБ
Урахування інтересів суспільства в діяльності підприємства	6	6	Партнери / конкуренти	СВВБ
Доброчесна конкуренція	10	8		
Неухильне виконання партнерських зобов'язань	10	8	Суспільство (національна економіка)	СВІ, СП, СПр, СЕМ, СВВБ, СЕ, ФІ, СБ, В, М, ЕФ, Г
Податкова культура і дисципліна	9	7		
Легальна зайнятість	9	7		
Екологізація товару (послуги) на всіх етапах життєвого циклу	8	8		
Трудова реалізація соціально вразливих верств населення	8	8		
Надання першого робочого місця	7	8		
Участь в програмах місцевого розвитку, співпраця з громадою	7	7		

За результатами розрахунків $I_V=0,617$, тобто соціальна готовність підприємництва до СЕВП в Україні перебуває на середньому рівні.

Запропонований методичний підхід дозволяє: кількісно оцінити суб'єктивне ставлення підприємництва до СЕВП і ступеня її реалізації в Україні; виявити потенціал актуалізації СЕВП, який може бути оцінений за розміром відхилення значення I_V від одиниці; визначити завдання й інструменти держави щодо забезпечення сприятливих соціальних передумов формування механізму СЕВП і трансформації його інституційних засад.

Множина факторів і чинників, які утворюють економічні передумови формування механізму СЕВП, вимагає оцінки економічного потенціалу готовності підприємництва (ЕПП) до реалізації соціально-економічної відповідальності. Обґрунтовано, що структура ЕПП може бути представлена кількома частковими потенціалами (трудоим, матеріально-технічним, науково-інноваційним, соціально-

інфраструктурним, бюджетним, інвестиційним, експортно-імпортним), поєднаними між собою системоутворюючими взаємозв'язками.

Для оцінки ЕПГП до СЕВП запропоновано використати метод аналізу ієрархій (МАІ) за допомогою системи підтримки прийняття рішень «Вибір» та MS Excel. Відповідно до технології МАІ побудовано трьохрівневу ієрархічну модель. Єдиним елементом 1 рівня ієрархічної моделі є оцінка ЕПГП до СЕВП; елементами 2 рівня обрані часткові потенціали ЕПГП до СЕВП, які виступають у якості критеріїв вибору; елементи 3 рівня представляють альтернативи – високий, середній та низький ЕПГП до СЕВП. На основі складених матриць попарних порівнянь для елементів рівня 2 та попарних порівнянь для елементів рівня 3 за усіма критеріями рівня 2 були визначені їхні локальні пріоритети. Визначення глобальних пріоритетів елементів рівня 3 методом синтезу дозволило отримати результати (рис. 5), які інтерпретовані таким чином: з огляду на пріоритетність критеріїв оцінки, за результатами звітів з фінансово-економічної діяльності суб'єктів підприємництва за 2016 р. альтернатива «Високий потенціал готовності підприємництва до СЕВП» оцінюється менше, ніж на третину від можливого (0,247).

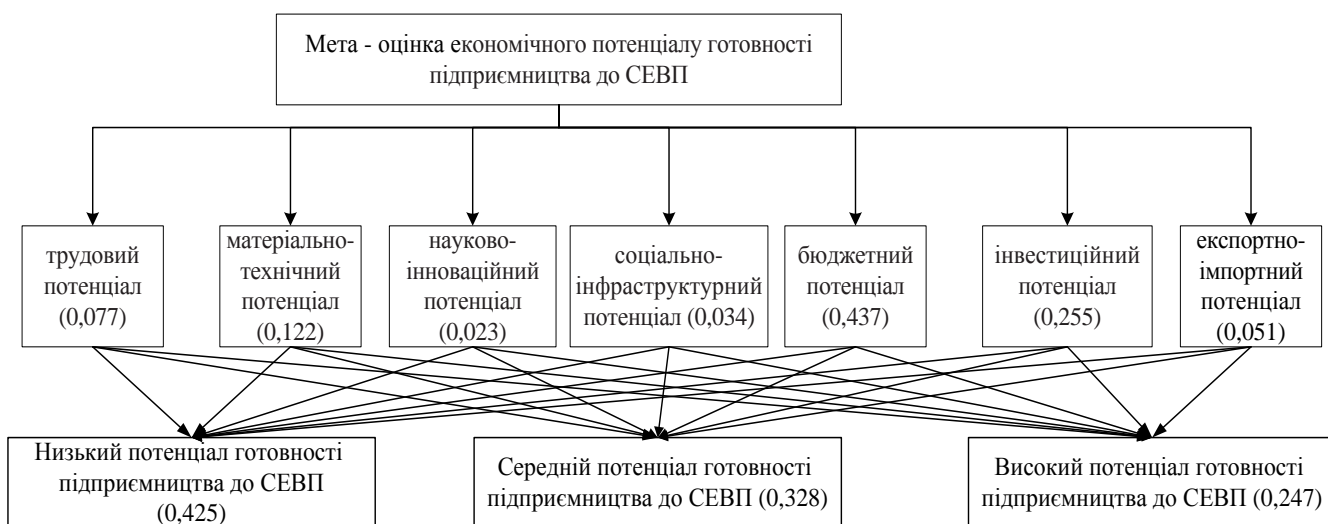

Рис. 5. Ієрархічна модель і результати оцінки ЕПГП до СЕВП в Україні

Запропонований методичний підхід до оцінки ЕПГП до СЕВП дозволяє оптимізувати вибір альтернатив за різних варіантів нарощування часткових потенціалів ЕПГП до СЕВП і оцінювати результативність зусиль держави щодо створення сприятливих економічних передумов формування механізму СЕВП в Україні.

У п'ятому розділі – «Шляхи трансформації інституційних засад формування механізму соціально-економічної відповідальності підприємництва в Україні» удосконалено методичний підхід до обґрунтування напрямів трансформації інституційних засад формування механізму СЕВП, розкрито зміст основних структурних елементів механізму СЕВП на рівні держави і підприємництва.

Результати оцінювання рівнів соціальної готовності і ЕПГП до СЕВП дозволяють структурувати напрями трансформації інституційного забезпечення розвитку

СЕВП задля формування ефективного механізму її реалізації. В роботі запропоновано використання матричного методу для обґрунтування таких напрямів, виходячи з соціально-економічних передумов, що склалися. Побудована матриця в координатах «соціальна готовність до СЕВП – рівень ЕПГП до СЕВП», в якій виділено шість полів, що відображають ступінь готовності підприємництва до прийняття соціально-економічної відповідальності (рис. 6) і пріоритетні напрями трансформації інституціонального забезпечення СЕВП.

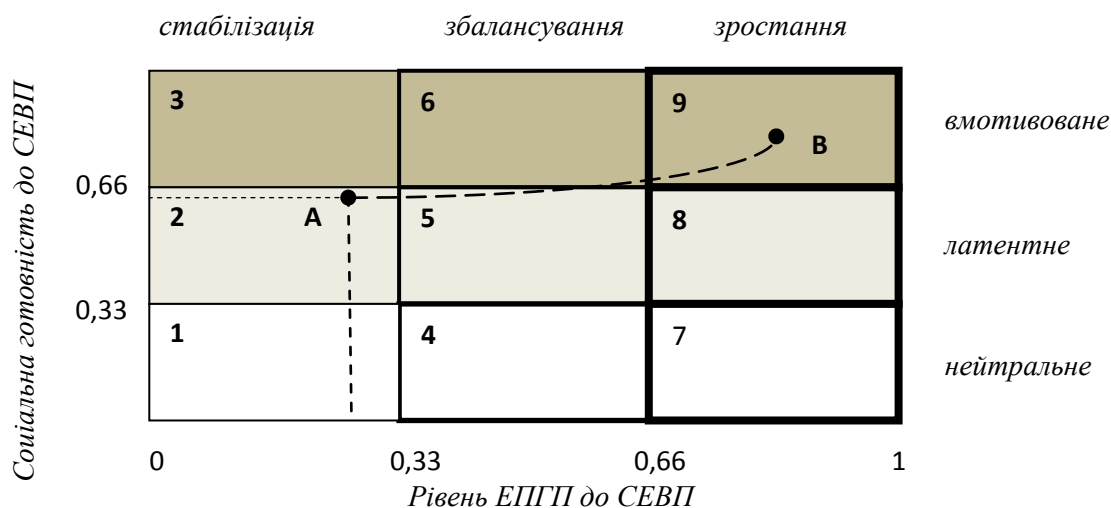

Рис. 6. Матриця обґрунтування вибору напрямів трансформації інституційних засад формування механізму СЕВП в Україні

Поле «стабілізація» (квадранти 1-3) – заходи з фінансової стабілізації суб'єктів підприємництва; підвищення інвестиційної привабливості вітчизняних підприємств; економічне стимулювання до СЕВП за рахунок важелів податкової, інвестиційної, конкурентної політики.

Поле «збалансування» (квадранти 4-6) – економічне стимулювання розвитку малого і мікропідприємництва (ММП) (пріоритетно – екологічного, соціального), залучення ММП до СЕВП (політика: грошово-кредитна, інвестиційна).

Поле «зростання» (квадранти 7-9) – макроекономічна і суспільно-політична стабілізація; розширення комплексу податкових пільг і преференцій при реалізації СЕВП, практики співфінансування соціально-значимих проектів, податкове стимулювання розвитку фондів, некомерційних організацій підтримки діяльності з реалізації СЕВП.

Поле «нейтральне» (квадранти 1-4-7) – формування громадської думки і пропаганда СЕВП, консалтинг, дослідницька і методична підтримка СЕВП, поширення кращих зарубіжних і вітчизняних практик СЕВП.

Поле V «латентне» (квадранти 2-5-8) – визначення національних пріоритетів і принципів розвитку СЕВП, національна стандартизація СЕВП і звітності з СЕВП, поширення міжнародних стандартів СЕВП, технічне регулювання СЕВП, сприяння становленню неурядових інституцій підтримки СЕВП.

Поле «вмотивоване» (квадранти 3-6-9) – законодавче закріплення рекомендаційних норм СЕВП, організаційне планування і контроль, організаційна регламентація, виділення і стимулювання розвитку нових сфер СЕВП.

Результати оцінки соціальної готовності та ЕПГП до СЕВП обумовлюють вихідні позиції України (рис. 5, точка А) в процесі трансформації інституційних засад формування механізму СЕВП. При достатньо високому рівні соціального вмотивування підприємництва до соціально-економічної відповідальності її реалізація стимується низьким ЕПГП, що визначає траєкторію переходу до бажаної позиції в матриці (рис. 5, точка В) через квадрант 5 у два етапи (табл. 8).

Таблиця 8

Етапи і напрями трансформації інституційних засад формування механізму СЕВП в Україні

Напрямок	I етап	II етап
Інституційний базис	<i>Формальні інститути</i>	
	Імперативні, диспозитивні ПА (бюджетне, податкове, антимонопольне, трудове, екологічне законодавство); делегуючі ПА (перерозподіл повноважень між ЦОВВ, ОСМ, бізнес-структурами, громадськими організаціями в сфері СЕВП).	
	Законодавчі і підзаконні акти щодо розвитку малого підприємництва (в частині напрямів державної підтримки і доступності об'єктів інфраструктури розвитку ММП); щодо процедури санації боржників (в частині великих підприємств, що реалізують СЕВП); рекомендаційні ПА (національні стандарти СЕВП і звітності СЕВП)	Закріплення рекомендаційних норм щодо СЕВП у імперативних і диспозитивних правових актах (ПА), повне приєднання до міжнародних стандартів СЕВП і звітності з СЕВП; міжнародні угоди у сфері СЕВП
	<i>Неформальні інститути</i>	
	Посилення відповідальності за прояви дивергентних інститутів (корупція, монополізація, тонізація економіки), посилення податкової дисципліни. Національна концепція розвитку СЕВП. Кодекси корпоративного управління. Кодекси СЕВП.	Сприяння зміцненню конвергентних і частково конвергентних інститутів (корпоративна культура, громадська активність, самоорганізація, громадська підтримка, фандрайзинг), становленню нових нейтральних інститутів
Інституційна інфраструктура	Визначення СЕВП як предмету відання на рівні законодавчої влади, визначення Мінекономрозвитку головним органом ЦОВВ з повноваженнями розвитку СЕВП. Сприяння створенню Національної асоціації СЕВП України.	Сприяння зміцненню конвергентних і частково конвергентних інститутів (корпоративна культура, громадська активність, самоорганізація, громадська підтримка, фандрайзинг), становленню нових нейтральних інститутів

Реалізація визначених напрямів трансформації інституційних засад створює підґрунтя для формування дієвого механізму СЕВП в Україні. Виділені раніше два рівні СЕВП зумовлюють доцільність структуризації і змістового розкриття основних елементів цього механізму на рівнях держави і підприємництва. У відповідності до виявлених закономірностей структурно-організаційного оформлення механізму СЕВП на державному рівні уточнено зміст його основних складових:

Цільовий блок. Розкривається через основну мету Національної концепції розвитку СЕВП в Україні (Концепція), що полягає у становленні і розвитку СЕВП в Україні як основи конструктивної взаємодії держави і підприємництва на добровільних засадах задля забезпечення сталого розвитку національної економіки і суспі-

льного прогресу та деталізується комплексом завдань держави і підприємницького сектору щодо її реалізації. Дорожня карта Концепції передбачає два етапи (відповідно до етапів трансформації інституційних засад механізму СЕВП) з деталізацією цільових орієнтирів на кожному з них.

Гуманістичний блок розкривається через принципи СЕВП, до яких включено: добровільність; системність; відкритість; прозорість; партнерство; самоорганізація; самостійність у виборі форм, напрямів та інструментів реалізації; відповідність економічного стимулювання соціальним результатам.

Адміністративно-правовий блок. Представлений нормами конституційного, фінансового, господарського, цивільного, адміністративного, трудового права, деталізованого за важелями стимулювання (переконання) і примусу (зокрема, розмір і умови отримання податкових знижок, кількість і підстави для нарахування додаткових балів при тендерах, преференції при прийнятті рішень про санацію боржників за результатами СЕВП тощо). Формування цілісного і несуперечливого правового поля СЕВП здійснюється на основі пріоритетності цілей і адміністративно-правових методів реалізації реформ та програм розвитку держави, передбачених дорожньою картою Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», і підзаконного характеру правових актів щодо стимулювання і поширення СЕВП в Україні.

Інформаційно-комунікаційний блок представлений у вигляді двох складових: інформаційно-аналітичної (система показників СЕВП; система збору, зберігання й передачі інформації; методичне і програмне забезпечення аналітичних процедур; інформаційне забезпечення органів управління на усіх рівнях), і комунікаційної (структура і процедури комунікацій між акторами в процесі реалізації СЕВП; соціальна звітність підприємницьких структур; канали формування громадської думки; канали обміну і розповсюдження досвіду; канали зворотного зв'язку «підприємництво – держава», «стейкхолдери – підприємницька структура»; просвіта у сфері СЕВП).

Організаційний блок представляє собою сукупність форм взаємодії підприємництва з органами державного управління, місцевого самоврядування, громадськими організаціями на засадах реалізації СЕВП (соціальне партнерство у сфері розвитку територій, підготовки кадрів, соціалізації і трудової реалізації соціально незахищених верств населення і специфічних категорій громадян (ветерани АТО, випускники закладів освіти без досвіду роботи та ін.), грантові програми, програми підтримки закладів і колективів культури і мистецтва тощо).

Інституційний блок відображає інституційну інфраструктуру підтримки СЕВП, ключовою ланкою якої може виступати Національна асоціація СЕВП України, як неприбуткова організація, що на добровільних засадах об'єднує підприємницькі структури, зацікавлені у реалізації СЕВП, і включає до кола своїх завдань: налагодження ефективної взаємодії між підприємництвом і органами влади і місцевого самоврядування, громадськими організаціями, міжнародними організаціями у сфері СЕВП; популяризації і поширення досвіду СЕВП, полегшення комунікацій між зацікавленими у СЕВП сторонами; презентацію ініціатив підприємницького сектору щодо СЕВП; забезпечення рівних умов щодо доручення підприємницьких структур і

стейкхолдерів до СЕВП; розробку рекомендаційних актів не правового характеру, що регламентують взаємовідносини в сфері СЕВП. До інституційної інфраструктури підтримки СЕВП включені інституції, які забезпечують функціонування інформаційно-комунікаційного та організаційного блоків (форуми, виставкові центри, заклади освіти, консалтингові організації, агенції з розвитку професійні асоціації, центри соціальної реабілітації та ін.).

Високий ступінь диференціації змісту структурних елементів механізму СЕВП на рівні підприємницьких структур обмежує можливості їх уніфікації на рівні підприємництва в цілому. В роботі удосконалені методичні засади визначення рівня реалізації соціально-економічної відповідальності підприємницької структури перед основними групами стейкхолдерів, що представляють собою складову функціонального блоку механізму СЕВП. Запропоновано комплекс оцінних показників ступеня відповідальності підприємницької структури по кожній групі стейкхолдерів і методичні засади оцінювання рівня задоволеності її працівників політикою СЕВП.

ВИСНОВКИ

Основним результатом дисертації є вирішення актуальної наукової проблеми щодо розробки теоретико-методологічних основ, концептуальних засад, методичних підходів до трансформації інституційних засад формування механізму СЕВП в національній економіці. Результати проведеного дослідження дозволили зробити такі узагальнення і висновки.

1. За результатами вивчення теоретичних підходів до розуміння ролі і функцій підприємництва у розвитку економіки і суспільства обґрунтовано, що воно здійснює значний вплив на розвиток соціальних процесів, приймаючи на себе відповідальність за економічні і соціальні наслідки діяльності. Запропоновано визначення поняття «соціально-економічна відповідальність підприємництва» як свідомої і добровільної економічної поведінки підприємницької структури (стратегії та тактики діяльності), спрямованої на забезпечення балансу її економічних інтересів з цілями сталого розвитку національної економіки з урахуванням інтересів усіх груп стейкхолдерів і за рахунок застосування економічних інструментів і важелів. Визначені аспекти прояву СЕВП: філософський, соціальний, економічний, юридичний. Виявлена дуальна природа СЕВП і два рівні її реалізації (мікро- і макроекономічний).

2. Інституційне забезпечення механізму реалізації СЕВП має в своїй структурі інституційний базис (формальні і неформальні інститути), інституційну інфраструктуру: інституції, що безпосередньо реалізують СЕВП і інституції підтримки СЕВП, які забезпечують цей процес, групи стейкхолдерів і системо утворюючі взаємозв'язки між елементами інституційного забезпечення. Виділені чотири групи неформальних інститутів за ознакою їхньої відповідності діючим формальним інститутам: конвергентні, частково конвергентні, нейтральні, дивергентні. Обґрунтовано, що найбільш рухливими елементами інституційного забезпечення формування механізму СЕВП на рівні національної економіки є структура інституцій і стейкхолдерів, на рівні підприємництва – інституційний базис і форми взаємозв'язків між інституціями і стейкхолдерами.

3. За результатами узагальнення і систематизації множини традиційних і новітніх інструментів СЕВП запропоновано їх класифікацію за ознаками еволюційності розвитку, сферою впливу, рівня управління, психологічного сприйняття відповідальності, масштабності результатів, що дозволило структурувати форми, напрями та інструменти СЕВП, поставивши їх у відповідність основним групам стейкхолдерів. Обґрунтовано необхідність доповнення інструментарію СЕВП інструментами соціально-психологічного впливу: інструментами і технологіями підвищення суспільного визнання СЕВП на національному, місцевому, підприємницькому і особистісному рівнях, а також соціально-психологічними технологіями переконання, навіювання, стимулювання до групової і особистої відповідальності, засудження її відсутності тощо.

4. За результатами дослідження закономірностей становлення і розвитку інституту СЕВП виявлено вісім історичних етапів: започаткування, дифузія, концептуалізація, становлення, інституалізація, акцентуалізація, розвиток, конструювання інституційного забезпечення. Визначені основні закономірності розвитку механізмів СЕВП у світі: часовий лаг у формуванні механізму СЕВП на рівні держави і підприємницьких структур; конфігурація механізму СЕВП на державному рівні детермінується факторами ендогенного характеру; схоже структурно-організаційне оформлення механізму СЕВП на державному рівні (цільовий, адміністративно-правовий, гуманістичний, інформаційно-комунікаційний, організаційний, інституційний блоки); спільні риси структурно-функціональної організації, перманентне ускладнення і високий ступінь диференціації змісту структурних елементів механізму СЕВП на рівні підприємницьких структур.

5. Вивчення історичних і сучасних форм взаємодії держави і підприємництва в реалізації СЕВП дозволило ідентифікувати і описати основні моделі сполучення зусиль держави та підприємців у сфері СЕВП (американська, європейська, британська, японська, радянська, пострадянська, африканська, БРІКС), а також виявити закономірності трансформації інституційного забезпечення механізму СЕВП: розширення інституційного базису за рахунок частково конвергентних і нейтральних неформальних інститутів; розширення структури інституціональних акторів; розгалуження інституціональних взаємозв'язків. Вітчизняна модель взаємодії держави і підприємництва в реалізації СЕВП належить до пострадянських і має низку особливостей: історичний вплив радянської моделі; утриманські настрої з боку населення і підприємницького сектору; терпимість до дивергентних інститутів; нестача вітчизняних форм і методів взаємодії держави і підприємців і практики реалізації СЕВП; несприятливі економічні передумови реалізації СЕВП.

6. Розроблено методологічний базис трансформації інституційних засад формування механізму СЕВП, який включає методологічні принципи СЕВП, визначені на стику посткейнсіанства, традиційного й сучасного інституціоналізму, поведінкової, соціальної і солідарної економіки, соціологічних парадигм і концепцій, а також методологічні основи дослідження і діяльності в сфері СЕВП, сконструйовані на перетині раціонально-критичної, патерналістської, інтерпретативної, функціоналістської базисних парадигм.

7. За результатами статистичного аналізу отримані кількісні та якісні характеристики реалізації соціально-економічної відповідальності на рівні держави. Встановлено: рівень реального ВВП суттєво відстає від номінального; номінальний ВВП і ВВП ППС у млрд. \$ США впали до рівня 2005 року; державна політика у сфері заробітної плати і податків призводить до обмеження особистого споживання й особистого і сукупного попиту; зменшується частка соціальних витрат у Державному бюджеті України як в цілому, так і у розрізі окремих видів видатків на соціальну сферу; відмічається падіння реальної заробітної плати і висока заборгованість із виплати заробітної плати, починаючи з 2014 р.; за Індексом людського розвитку Україна стрімко втрачає позиції; динаміка ІЛР за показником індексу доходів населення не корелює з динамікою бюджетних видатків на 1 особу. Виявлена недостатня розвиненість системи соціального звітування підприємницьких структур, хоча велике підприємництво в Україні реалізує СЕВП у широкому діапазоні. Розмір фінансових вкладень у реалізації СЕВП і їх динаміка не мають будь-яких усталених тенденцій. Динаміка показника рентабельності операційної діяльності за групами підприємств показала економічну неспроможність малого і середнього підприємництва до реалізації СЕВП. Динаміка податкового боргу за останні роки має галопуючі темпи. На підставі проведеного аналізу визначені соціальні й економічні передумови формування механізму СЕВП в Україні.

8. Розвинуто інформаційно-аналітичне забезпечення СЕВП за результатами аналізу стану інституційного забезпечення формування механізму СЕВП в розрізі інституційної інфраструктури СЕВП (на рівні законодавчої і виконавчої влади, місцевого самоврядування, недержавних структур сприяння СЕВП) виявив її структурно-функціональну обмеженість. Дослідження і систематизація нормативно-правового забезпечення СЕВП показало слабкість стимулюючого механізму і переважно примусово-правовий характер регулювання СЕВП, обмеженість регламентаційного забезпечення її реалізації.

9. Розроблено концепцію трансформації інституційних засад формування механізму СЕВП в Україні, яка має ієрархічну побудову і структурована за такими складовими, як: теоретико-методологічні імперативи, вихідний постулат (сформульований в роботі як зміцнення інституціонального базису шляхом правового визначення СЕВП, державної політики її стимулювання і здійснення, забезпеченої розвитком інституційної інфраструктури як основи формування дієвого механізму реалізації соціально-економічної відповідальності на рівні держави і підприємництва), соціально-економічні передумови, методи й інструменти трансформації інституційних засад формування механізму СЕВП. Обґрунтовано, що вибір таких методів і інструментів має здійснюватися з урахуванням ступеня соціальної й економічної готовності підприємництва до СЕВП.

10. Удосконалено методичний підхід до визначення рівня соціальної готовності підприємницького сектору до соціально-економічної відповідальності з використанням модифікованої моделі Розенберга. Методичний підхід передбачає складання комплексу оцінних характеристик, що репрезентують усі напрями СЕВП перед всіма групами стейкхолдерів, квотний принцип формування вибірки і оцінку

суб'єктивного сприйняття підприємництвом важливості СЕВП і рівня її реалізації на основі бального методу. Отримана кількісна оцінка соціальної готовності підприємства до СЕВП в Україні, яка перебуває на середньому рівні ($I_V=0,617$ при $I_{Vmax}=1$).

11. Удосконалено методичний підхід до оцінки економічного потенціалу готовності підприємства до прийняття соціально-економічної відповідальності на основі методу аналізу ієрархій, в межах якого визначено структуру зазначеного потенціалу, до якої включено трудовий, матеріально-технічний, науково-інноваційний, соціально-інфраструктурний, бюджетний, інвестиційний, експортно-імпортний часткові потенціали, і побудовано трьохрівневу ієрархічну модель. За результатами чисельних розрахунків виявлено низький економічний потенціал готовності підприємства до СЕВП (на рівні 24,7 % від максимально можливого).

12. Запропоновано методичний підхід до обґрунтування напрямів трансформації інституційних засад формування механізму СЕВП на основі побудови матриці в координатах «соціальна готовність підприємства до СЕВП – економічний потенціал готовності підприємства до СЕВП», в якій виділені і описані шість основних полів, що відповідають інтервалам високих, середніх і низьких значень показників. В матриці визначені вихідні позиції України на основі отриманих раніше кількісних оцінок готовності підприємства до СЕВП, і окреслена оптимальна траєкторія трансформації інституційних засад формування механізму СЕВП. За результатами дослідження обґрунтовані напрями та етапи трансформації інституційних засад, деталізовані окремо для інституційного базису й інституційної інфраструктури.

13. Удосконалено науковий підхід до формування механізму СЕВП в Україні в частині визначення структури і змісту елементів такого механізму на рівні держави і підприємства. На рівні держави визначено основну мету розвитку СЕВП України як основи конструктивної взаємодії держави і підприємства на добровільних засадах задля забезпечення сталого розвитку національної економіки і суспільного прогресу, а також виокремлені завдання держави щодо СЕВП і принципи її реалізації, які запропоновано закріпити на рівні Національної концепції СЕВП в Україні, і розкритий зміст адміністративно-правового, інформаційно-комунікаційного, організаційного й інституційного блоків механізму СЕВП. На рівні підприємства розроблено методичні положення щодо оцінки ступеня соціально-економічної відповідальності підприємницької структури перед всіма групами стейкхолдерів і задоволеності її персоналу політикою СЕВП.

14. За результатами проведеного дослідження сформовані теоретико-методологічні засади, сформовано концепцію трансформації інституційного забезпечення формування механізму СЕВП, розроблені методичні підходи до її реалізації, визначено ступінь готовності підприємства до СЕВП, обґрунтовані пріоритетні напрями трансформації інституційного базису й інституційної інфраструктури формування механізму СЕВП і визначено структуру й зміст його елементів на рівні держави і підприємства.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Деліні М. М. Соціально-економічна відповідальність підприємництва: теорія, методологія, напрями розвитку: монографія. Краматорськ: ДДМА, 2017. 451 с. (18,5 ум.-друк. арк.).
2. Деліні М. М. Сучасні соціально-відповідальні практики бізнесу в Україні. *Сталий розвиток — XXI століття: управління, технології, моделі, дискусії 2017*: колективна монографія / за наук. ред. проф. Хлобистова Є.В. Київ, 2017. С. 394-401 (*Особистий внесок: проаналізовано сучасні соціально-відповідальні практики українських підприємств*) (0,49 ум.-друк. арк.).
3. Dielini M. Different practices of socio-economic responsibility of business. *Innovations in the development of socio-economic systems: microeconomic, macroeconomic and mesoeconomic levels*: Collective monograph. Lithuania: «Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2016. Vol. 3. P. 164-178 (*Особистий внесок: досліджено сучасні практики з реалізації соціально-економічної відповідальності підприємствами на світовому ринку*) (0,94 ум.-друк. арк.).
4. Деліні М. М. Соціальна складова сталого розвитку. *Сталий розвиток — XXI століття: управління, технології, моделі. Дискусії 2015*: колективна монографія / за наук. ред. проф. Хлобистова Є.В. Черкаси, 2015. С.109-115 (*Особистий внесок: визначено роль соціальної складової в сталому розвитку*) (0,45 ум.-друк. арк.).

*Статті у наукових фахових виданнях та у виданнях,
що входять до міжнародних наукометричних баз:*

5. Деліні М. М. Показники оцінки соціально-економічної відповідальності підприємництва в Україні. *Проблеми економіки*¹. 2017. № 4. С. 263-270 (0,69 ум.-друк. арк.).
6. Деліні М. М. Теоретико-методологічні засади соціальної відповідальності бізнесу: соціально-економічний аспект. *Збірник наукових праць Донецького державного університету управління «Проблеми та перспективи забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку»*. Серія «Економіка». Маріуполь. 2017. Т.ХVІІІ. Вип. 304. С. 62-72 (0,64 ум.-друк. арк.).
7. Деліні М. М. Аналіз стану інституційного забезпечення механізму соціально-економічної відповідальності підприємництва в національній економіці. *Інфраструктура ринку*. 2017. Вип. 12. URL: <http://market-infr.od.ua/uk/12-2017> (0,68 ум.-друк. арк.).
8. Деліні М. М. Соціально-економічна відповідальність підприємництва в системі соціальної відповідальності бізнесу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Міжнародні економічні відносини та світове господарство*². Ужгород. 2017. Вип. 16. Част. 1. С. 84-88 (0,52 ум.-друк. арк.).

¹ Включено до міжнародної наукометричної бази *Index Copernicus*

² Включено до міжнародних наукометричних баз даних: *Index Copernicus*.

9. Деліні М. М. Індексний метод в оцінці соціально-економічної відповідальності підприємництва: міжнародний та український досвід. *Проблеми системного підходу в економіці*. Київ, 2017. Вип. 6 (62). С. 63-69 (0,82 ум.-друк. арк.).

10. Dielini M. Development of social responsibility of business in China: Experience for Ukraine. *Схід*³. Маріуполь. 2017. № 6 (152). С. 17-21 (0,47 ум.-друк. арк.).

11. Деліні М. М. Напрями оцінки соціально-економічної відповідальності підприємництва. *Проблеми системного підходу в економіці*. Київ. 2017. Вип. 4 (60). С. 131-137 (0,76 ум.-друк. арк.).

12. Деліні М. М. Державне регулювання соціально-економічної відповідальності підприємництва: європейський досвід. *Економічний аналіз*⁴. Тернопіль. 2017. Том 27, № 4. С. 36-43 (1,00 ум.-друк. арк.).

13. Деліні М. М. Досвід Індії в розвитку напрямків соціально-економічної відповідальності підприємництва в Україні. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2017. Вип. 6 (12). Ч. 1. С. 38-41 (0,47 ум.-друк. арк.).

14. Деліні М. М. Соціальна звітність в оцінці соціально-економічної відповідальності підприємництва. *Інтелект ХХІ*⁵. Київ. 2017. Вип. 6. С. 41-45 (0,58 ум.-друк. арк.).

15. Деліні М. М. Визначення соціального інвестування та соціально відповідального інвестування стосовно соціально-економічної відповідальності підприємства. *Інтелект ХХІ*⁶. Київ. 2016. Вип. 6. С.179-186 (0,93 ум.-друк. арк.).

16. Деліні М. М. Нормативно-правове регулювання соціально-економічної відповідальності підприємництва в Україні. *Збірник наукових праць ДонДУУ «Проблеми та перспективи забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку»*. Серія «Економіка». Маріуполь. 2016. Т.ХVІІ. Вип. 299. С. 71-80 (0,58 ум.-друк. арк.).

17. Деліні М. М. Соціально-економічна складова підприємництва. *Причорноморські економічні студії*. Одеса. 2016. Вип. 12. Ч. 1. С. 117-120 (0,46 ум.-друк. арк.).

18. Деліні М. М. Нормативно-правові аспекти пільгового оподаткування як важіль розвитку соціально-економічної відповідальності підприємництва. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*⁷. Херсон. 2016. Вип. 16. С. 162-168 (0,50 ум.-друк. арк.).

19. Батченко Л. В., Деліні М. М. Інституційний механізм забезпечення соціально-економічної відповідальності підприємництва в національній економіці. *Ефективна економіка*⁸. 2016. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6275> (0,74 ум.-друк. арк.) *Особистий внесок: визначено основні складові існуючого інституційного механізму забезпечення соціально-економічної відповідальності підприємництва в національній економіці та їх взаємозв'язок* (0,37 ум.-друк. арк.).

20. Деліні М. М. Соціальна відповідальність підприємництва в контексті соціальних моделей країн Європи. *Науковий вісник Ужгородського національного універ-*

³ Включено до міжнародних наукометричних баз даних: *Index Copernicus*.

⁴ Включено до міжнародних наукометричних баз даних: *Index Copernicus*.

⁵ Включено до міжнародних наукометричних баз даних: *Index Copernicus*.

⁶ Включено до міжнародних наукометричних баз даних: *Index Copernicus*.

⁷ Включено до міжнародних наукометричних баз даних: *Index Copernicus*.

⁸ Включено до міжнародних наукометричних баз даних: *Index Copernicus*.

ситету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»⁹. Ужгород. 2015. Вип. 3. С. 98-101 (0,47 ум.-друк. арк.).

21. Батченко Л. В., Деліні М. М. Методологічний базис трансформації інституційних засад формування механізму соціально-економічної відповідальності підприємства в національній економіці. *Ефективна економіка*. 2015¹⁰. № 2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6274> (0,85 ум.-друк. арк.) *Особистий внесок: визначено методологічний базис трансформації інституційних засад формування механізму соціально-економічної відповідальності підприємства в національній економіці на засадах конструктивістської, інтрепретативної та конфліктної парадигм* (0,42 ум.-друк. арк.)

22. Деліні М. М. Розвиток напрямів соціальної відповідальності бізнесу у світі та в Україні: еволюційний аспект. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №18. «Економіка і право»*. Київ, 2014. Вип. 26. С. 9-17. (0,87 ум.-друк. арк.)

23. Деліні М. М. Мультивимірний аспект відповідальності підприємства та її роль в розвитку національної економіки. *Ефективна економіка*. 2014. №12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6147> (0,77 ум.-друк. арк.).

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

24. Batchenko L. V., Dielini M.M. International Aspects of state regulation of socio-economic responsibility of entrepreneurs: experience for Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*¹¹. Riga. 2017. Vol. 3. No. 5. P. 13-18 (0,73 ум.-друк. арк.) *Особистий внесок: визначені основні тенденції в інституційному регулюванні європейських та азійських країн* (0,36 ум.-друк. арк.).

25. Dielini M. Philanthropy as a tool of socio-economic responsibility of entrepreneurs. *Science and society: Collection of scientific articles*. Edizioni Magi, Roma, Italy. 2017. P. 109-114 (0,40 ум.-друк. арк.)

26. Dielini M. Socio-economic responsibility of entrepreneurs: impacts on business and society. *European Cooperation: Scientific approaches and applied technologies*¹². Poland. 2017. Vol.11 (30). P. 17-24 (0,67 ум.-друк. арк.).

27. Dielini M. Models of corporate social responsibility: socioeconomic aspect. *Trends in the development of national and world science: Collection of scientific articles*. Nuernberg: Verlag SWG imex GMBH, Deutschland. 2016. P. 62-66 (0,31 ум.-друк. арк.).

28. Corporate social responsibility: ecological aspect. *International journal «Sustainable development»*. 2015. Варна (Болгарія). №1 (22). С. 68-71 (0,43 ум.-друк. арк.).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

29. Деліні М. М. Розвиток державного регулювання соціально-економічної відповідальності України: Індійський досвід. *Innovative Potential of Socio-Economic*

⁹ Включено до міжнародних наукометричних баз даних: *Index Copernicus*.

¹⁰ Включено до міжнародних наукометричних баз даних: *Index Copernicus*.

¹¹ Включено до міжнародних наукометричних баз даних: *Emerging Sources Citation Index (ESCI) by Web of Science, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals*.

¹² Включено до міжнародних наукометричних баз даних: *Index Copernicus, Google Scholar, ERIH PLUS, National Library of Poland, PolishScholarlyBibliography (PBN), Citefactor, International Institute of Organized Research (I2OR)*.

Systems: the Challenges of the Global World: Internat. Scien. Conf. (Lisbon, Portugal, December 22th, 2017). Lisbon, Portugal: Baltija Publishing. Part I. P. 30-33 (0,21 ум.-друк. арк.).

30. Деліні М. М. Напрямки розвитку державного регулювання соціально-економічної відповідальності підприємництва в Україні на основі Європейського досвіду. *Наукові підходи до модернізації економіки та системи управління: матеріали між нар. наук.-практ. конф.* (Київ, 15-16 грудня 2017 р.). Київ: Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, 2017. С.25-28 (0,23 ум.-друк. арк.).

31. Деліні М. М. Інструменти соціально-економічної відповідальності підприємств. *International Scientific conference Anti-crisis management: State, Region, Enterprise: Conference Proceedings* (Le Mans, France, November 17th, 2017). Le Mans, France: Baltija Publishing. Part II. P. 44-46 (0,22 ум.-друк. арк.).

32. Деліні М. М. Соціально-економічна відповідальність в системі соціальної відповідальності підприємництва. *International Scientific conference The development of International Competitiveness: State, Region, Enterprise: Conference Proceedings* (Lisbon, Portugal, December 16th, 2016). Lisbon, Portugal: Baltija Publishing, 2016. Part I. P. 132-134 (0,17 ум.-друк. арк.).

33. Dielini M. Socio-economic responsibility: theoretical approach. - *Актуальні проблеми зовнішньоекономічної та інноваційної діяльності в умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів: Матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. науковців і студентів* (Маріуполь, 23-25 листопада 2016 р.). Маріуполь: ДонДУУ, 2016. С. 22-25 (0,09 ум.-друк. арк.).

34. Делини М. Н. Становление корпоративной социальной ответственности в управлении предприятиями в мировой бизнес-среде. *Управление в социальных и экономических системах: материалы XXSV междунар. науч.-практ. конф.* (Минск, 14 мая 2015 г.). Минск : Минский университет управления, 2015. С. 105-107 (0,23 ум.-друк. арк.).

35. Деліні М. М. Напрями соціальної відповідальності бізнесу в Україні. *Актуальні проблеми модернізації економіки та фінансової системи України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Черкаси, 28-29 листопада 2014 р.). Черкаси : ЧДТУ, 2014. С.242-245 (0,20 ум.-друк. арк.).

36. Деліні М. М. Еволюційний розвиток напрямів соціальної відповідальності бізнесу у світі. *Ефективна економіка та менеджмент: теорія і практика: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Дніпропетровськ, 14-15 листоп. 2014 р.). Дніпропетровськ: Видавничий дім «Гельветика», 2014. Ч. 2. С. 7-10 (0,20 ум.-друк. арк.).

37. Деліні М. М. Підходи до визначення соціальної відповідальності бізнесу. *Фінансово-економічні та соціальні чинники розвитку міжнародних відносин: матеріали між нар. наук.-практ. конф.*(Київ, 6-7 червня 2014 р.). Київ: К. : ГО «Київський економічний науковий центр», 2014. Ч. 1. С.27-29 (0,17 ум.-друк. арк.).

38. Деліні М. М. Проблеми реалізації корпоративної соціальної відповідальності на підприємствах України. *Політика корпоративної соціальної відповідальності в контексті сталого соціально-економічного розвитку: матеріали I міжнар. наук.-*

практ. конф. (Донецьк, 5-6 грудня 2013 р.). Донецьк: ДонДУУ, 2013. С. 64-66 (0,10 ум.-друк. арк.)

АНОТАЦІЯ

Деліні М. М. Трансформація інституційних засад формування механізму соціально-економічної відповідальності підприємництва в національній економіці. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Донбаська державна машинобудівна академія Міністерства освіти і науки України, Краматорськ, 2018.

В дисертації вирішено актуальну наукову проблему щодо розробки теоретико-методологічних основ, концептуальних засад, методичних підходів до формування механізму соціально-економічної відповідальності підприємництва в національній економічній системі. Визначено поняття визначення поняття «соціально-економічна відповідальність підприємництва» і розкрито роль СЕВП у розвитку національної економіки. Визначено зміст і структуру інституційного забезпечення СЕВП. Структуровано інструментарій СЕВП з виділенням її рівнів, форм, напрямів, стейкхолдерів. Визначені етапи і розкриті закономірності становлення і розвитку інституту СЕВП і механізмів її реалізації. Визначені моделі взаємодії держави і підприємництва у сфері СЕВП. Розроблено методологічний базис трансформації інституційних засад механізму СЕВП і визначений комплекс економічних і соціальних передумов його формування. Визначені якісні характеристики стану інституційного забезпечення механізму СЕВП в Україні. Розроблено концепцію трансформації інституційних засад формування механізму СЕВП в Україні, яка окреслює її теоретико-методологічні імперативи, постулат, передумови, методи й інструменти. Удосконалені методичні підходи до оцінки соціальної готовності й економічного потенціалу готовності підприємницького сектору до СЕВП. Запропоновано матричний методичний підхід до обґрунтування пріоритетних напрямів трансформації інституційних засад формування механізму СЕВП. Удосконалено науковий підхід до формування механізму СЕВП в Україні в частині визначення його структури і змісту елементів

Ключові слова: національна економіка, соціально-економічна відповідальність підприємництва, інституційне забезпечення, трансформація, методологія, концепція, соціальна готовність підприємництва, економічний потенціал готовності, матричний підхід, напрями, механізм.

АННОТАЦИЯ

Делини М. Н. Трансформация институциональных основ формирования механизма социально-экономической ответственности предпринимательства в национальной экономике. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени доктора экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Донбасская государственная машиностроительная академия Министерства образования и науки Украины, Краматорск, 2018.

В диссертации решена актуальная научная проблема разработки теоретико-методологических и концептуальных основ, методических подходов к формированию механизма социально-экономической ответственности предпринимательства в национальной экономической системе. Определено понятие «социально-экономическая ответственность предпринимательства» и раскрыта ее роль в развитии национальной экономики. Определены содержание и структура институционального обеспечения СЭОП. Структурирован инструментарий СЭОП с выделением уровней, форм, направлений, стейкхолдеров. Определены этапы и раскрыты закономерности становления и развития института СЭОП и механизмов ее реализации. Определены модели взаимодействия государства и предпринимательства в сфере СЭОП. Разработан методологический базис трансформации институциональных основ механизма СЭОП и определен комплекс экономических и социальных предпосылок его формирования. Определены качественные характеристики состояния институционального обеспечения механизма СЭОП в Украине. Разработана концепция трансформации институциональных основ формирования механизма СЭОП в Украине, очерчивающая ее теоретико-методологические императивы, постулат, предпосылки и инструменты. Усовершенствованы методические подходы к оценке социальной готовности и экономического потенциала готовности предпринимательского сектора к СЭОП. Предложен матричный методический подход к обоснованию приоритетных направлений трансформации институциональных основ формирования механизма СЭОП. Усовершенствован научный подход к формированию механизма СЭОП в Украине в части определения его структуры и содержания элементов.

***Ключевые слова:** национальная экономика, социально-экономическая ответственность предпринимательства, институциональное обеспечение, трансформация, методология, концепция, социальная готовность предпринимательства, экономический потенциал готовности, матричный подход, направления, механизм..*

SUMMARY

M. M. Dielini. Transformation of institutional foundations of formation of the mechanism of socio-economic responsibility of entrepreneurship in the national economy. – As a manuscript.

The thesis for obtaining a Degree of Doctor of Economics in the specialty 08.00.03 – National Economy and State Economic Regulation. Donbas State Engineering Academy of Ministry of Education and Science of Ukraine, Kramatorsk, 2018.

A topical scientific problem of elaboration of theoretical and methodological basis, conceptual foundations, methodological approaches to the formation of mechanism of socio-economic responsibility of entrepreneurship in the national economic system was solved in the thesis.

Within the theoretical research of the scientific approaches to understanding of social responsibility of the entrepreneurial sector to the society, the notion of “socio-economic responsibility of entrepreneurship” was defined as wilful and voluntary economic behaviour of an enter entrepreneurial entity (strategies and tactics of its activities) aimed at ensuring the balance of its economic interests and the national economy’s sustainable development objectives taking into account interests of all stakeholder groups by application of economic tools and instruments, as well as establishment of the SERE components; the role of the notion in the national economy is revealed. The subject matter and structure of the SERE institutional support (formal and informal institutions, institutes, stakeholders, system-formative interconnections) are established. Informal institutions are classified according to the feature of convergence of their interaction with formal institutions. The SERE realization instruments are classified by the features of evolutionary development, the sphere of influence, the management level, the psychological perception of responsibility, the scale of the results. The need for the SERE instruments expansion at the level of the state and business through the instruments of socio-psychological impact over stakeholders was grounded. The instruments and directions of the SERE realization are structured according to the main stakeholder groups.

Eight stages of the SERE realization in the developed countries are outlined and revealed (beginning, diffusion, conceptualization, formation, institutionalization, accentualization, development, construction of the institutionalized support); main regularities of the SERE mechanisms development in the world are established. Main models of the state and entrepreneurs interaction in the SERE field are identified and described (American, European, British, Japanese, Soviet, post-Soviet, African, BRICS). Common regularities of the SERE institutional support mechanism are identified within various models; specific features of the national SERE model are outlined, as well as the mechanism of its realization. The methodological basis of institutional foundations of the SERE mechanism formation are formed which includes: the SERE methodological principles and methodological basis of research and activities within the SERE field at the intersection of rational-critical, paternalistic, interpretative, and functionalist paradigms.

The quantitative and qualitative features of socio-economic responsibility at the state and business level are established; economic and social prerequisites of the SERE mechanism formation in Ukraine are found. The specific features of the SERE institutional support in Ukraine as the basis of formation of its realization mechanism are found within the analysis results.

The initial postulate is formulated; the concept of the SERE mechanism institutional foundations transformation is proposed on its basis, and its essence is revealed in the theoretical and methodological, methodical, instrumental aspects with consideration of the defined complex of prerequisites for such mechanism formation in Ukraine. The methodical approach to determination of the level of the enterprise agents social readiness to the SERE, built on Rosenberg’s modified model and the complex of evaluative features established in the research, was improved; the quantitative evaluation was elaborated equaling to the average level of social readiness ($I_V=0,617$). The methodical approach to the evaluation of economic potential of enterprise readiness to the SERE through outlining its com-

ponents and application of the hierarchy analysis method which proved its low level (24,7 % of the maximum possible figure).

The methodical approach to the grounding of transformation directions of institutional foundations of the SERE mechanism formation in Ukraine on the basis of matrix construction “social readiness of the enterprise to the SERE – economic potential of the enterprise to the SERE” is proposed; the current Ukraine’s position is established; and the transformation directions of institutional foundations of the SERE mechanism detailed according to the institutional support components (institutional basis, institutional infrastructure) and the realization stages which calls for the National SERE development concept adoption at the legislative level and initiation of the National SERE Association in Ukraine establishment. Based on the established institutional support transformation directions, main SERE mechanism components at the state and entrepreneurial entities level are substantially revealed

Key words: national economy, socio-economic responsibility of entrepreneurship, institutional support, transformation, methodology, concept, social readiness of enterprise, economic potential of readiness, matrix approach, directions, mechanism.

Підписано до друку 29.05.2018. Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 1,9.

Обл.-вид. 1,9. Друк лазерний. Зам. № 901. Накл. 100 пр.

Видавець і виготівник

Донбаська державна машинобудівна академія

84313, м. Краматорськ, вул. Академічна, 72.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК №1633 від 24.12.2003